

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત હાઈકોર્ટમાં

આર/વિશેષ દીવાની અરજી નંબર ૯૫૩૬/૨૦૧૯

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે. બી. પારડીવાલા

સહી/–

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી વિરેશકુમાર બી. માયાની

સહી/–

=====

૧	શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી હા.
---	---

	આપવામાં આવી શકે છે?	
૨	રિપોર્ટ્સને સંદર્ભિત કરવાં કે નહિ?	હા.
૩	શું ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની ઉચિત નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતનું બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ આદેશના અર્થઘટને સંબંધિત કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે ?	ના.
	આ ચુકાદાને સબોર્ડિનેટમાં રજૂ કરો ન્યાયશાસ્ત્રી.	

=====

મેસર્સ આઈનોક્સ રિન્યુએબલ્સ લિમિટેડ

વિરુદ્ધ

જયેશ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ

=====

ઉપસ્થિતિ :

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રી કામલેશ પી. વૈદાંકર (૧૦૧૩૫)

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રીમતી નિલોફર કે. વૈદાંકર (૮૩૮૨)

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રી તુષાર એન વ્યાસ (૩૧૬૧)

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રીમતી નિધિ ટી વ્યાસ (૭૭૭૨)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે. બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી વિરેશકુમાર બી. માયાની

તારીખ:૦૮/૧૦/૨૦૧૮

મૌખિક ચુકાદો

(**PER:**માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે. બી. પારડીવાલા)

૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અરજી દ્વારા, અરજદાર મધ્યસ્થતા અને સમાધાન અધિનિયમ, ૧૯૯૬ (ત્યારબાદ 'અધિનિયમ, ૧૯૯૬' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજદાર દ્વારા અહીં સ્થાપિત વાણિજ્યિક નાગરિક વિવિધ અરજી નંબર ૮૩/૨૦૧૮ માં વાણિજ્યિક અદાલત, અમદાવાદ દ્વારા રપમી એપ્રિલ, ૨૦૧૮ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશની કાયદેસરતા અને માન્યતા પર સવાલ ઉઠાવે છે.

૨. આ અરજીને જન્મ આપતી હકીકતો નીચે પ્રમાણે સારાંશિત કરી શકાય છે:

૩. અરજદાર કંપની અધિનિયમ, ૧૯૫૬ની જોગવાઈઓ હેઠળ નોંધાયેલી કંપની છે.આ કંપની ટ્રાન્સફોર્મર્સ અને આનુષંગિક ઉત્પાદનોના ઉત્પાદન અને માર્કેટિંગના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલી છે.મેસર્સ ગુજરાત ફ્લોરોકેમિકલ્સ લિમિટેડે ૨૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૨ના રોજ અરજદાર કંપનીને તેના પ્રસ્તાવિત ૨૦૦ એમવી વિન્ડ ફાર્મ માટે ૨૩૦૦ કેવીએ પાવર ટ્રાન્સફોર્મર્સ અને ૬૦ કેવીએ ડ્રાય ટાઇપ ટ્રાન્સફોર્મર્સના ઉત્પાદન, એસેમ્બલિંગ, તબક્કા/અંતિમ પરીક્ષણ, નિરીક્ષણ અને પુરવઠા માટે ખરીદીનો ઓર્ડર આપ્યો હતો.

૪. ખરીદી ઓર્ડર દસ્તાવેજ આ અરજીના પરિશિષ્ટ-સી તરીકે જોડાયેલી પેપર-બુકના પૃષ્ઠ-૨૯ પર છે.ખરીદી આદેશની કલમ ૮.૫ આબિટ્રેશનના સંદર્ભમાં છે.તે આ રીતે વાંચે છે:

“તમામ વિવાદો અને મતભેદો, જો કોઈ હોય તો, અહીં પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતમાં મધ્યસ્થી દ્વારા ઉકેલવામાં આવશે.

આબિટ્રેશન ત્રણ આબિટ્રેટર્સ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવશે; એક-એક તમારા અને માલિક દ્વારા નામાંકિત કરવામાં આવશે; ત્રીજાની નિમણૂક ભારતના આબિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ અનુસાર બંને આબિટ્રેટર્સ દ્વારા અમ્પાયર તરીકે કરવામાં આવશે. જો કોઈ પણ પક્ષ આબિટ્રેશન કલમનો ઉપયોગ કરતા અન્ય પક્ષ તરફથી નોટિસ મળ્યાના સાઠ દિવસની અંદર તેના આબિટ્રેટરની નિમણૂક કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો આબિટ્રેશન કલમનો ઉપયોગ કરતા પક્ષ દ્વારા નિયુક્ત આબિટ્રેટર આબિટ્રેશનનું સંચાલન કરવા માટે એકમાત્ર આબિટ્રેટર બનશે.

આબિટ્રેશન કલમ લાગુ કરનાર પક્ષ દ્વારા નિયુક્ત મધ્યસ્થી આબિટ્રેશનનું સંચાલન કરવા માટે એકમાત્ર મધ્યસ્થી બનશે.

મધ્યસ્થી ભારતીય મધ્યસ્થી અને સમાધાન અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની જોગવાઈઓ અથવા તેના કોઈપણ વૈધાનિક ફેરફારો અનુસાર હાથ ધરવામાં આવશે.

મધ્યસ્થતાનું સ્થળ જયપુર હશે.

મોટાભાગના મધ્યસ્થીઓના નિર્ણયો અંતિમ રહેશે અને બંને પક્ષો માટે બંધનકર્તા રહેશે.મધ્યસ્થીઓ સમયાંતરે તમામ પક્ષોની સંમતિથી ચુકાદો આપવા માટે સમય લંબાવી શકે છે.કોઈપણ મધ્યસ્થી મૃત્યુ પામે છે, ઉપેક્ષા કરે છે, રાજીનામું આપે છે અથવા કોઈપણ કારણોસર કાર્યવાહી કરવામાં અસમર્થ હોય તેવી સ્થિતિમાં, બહાર જતા મધ્યસ્થીના સ્થાને અન્ય મધ્યસ્થીને નામાંકિત કરવા સંબંધિત પક્ષ માટે કાયદેસર રીતે બંધનકર્તા રહેશે.

મધ્યસ્થી પાસે કરાર અનુસાર કોઈપણ નિર્ણય, અભિપ્રાય, દિશા, પ્રમાણપત્ર અથવા મૂલ્યાંકનની સમીક્ષા કરવા અને/અથવા તેમાં સુધારો કરવાની સંપૂર્ણ સત્તાઓ હશે અને કોઈ પણ પક્ષ આવા મધ્યસ્થીઓ સમક્ષ કાર્યવાહીમાં ઉપરોક્ત નિર્ણયો મેળવવાના હેતુ માટે દલીલો માટેના પુરાવા સુધી મર્યાદિત રહેશે નહીં.

વિવાદોના સમાધાન અને લવાદની કાર્યવાહી દરમિયાન, બંને પક્ષો કરાર હેઠળ તેમની સંબંધિત જવાબદારીઓનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલા રહેશે.

મધ્યસ્થીઓની સ્થિતિમાં, ચુકાદો કોઈ પણ પક્ષને સ્વીકાર્ય ન હોય તો, પક્ષ ભારતના કાયદા હેઠળ કાયદેસરના ઉપાયો મેળવવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે અને તે માટેનો અધિકારક્ષેત્ર રાજસ્થાન રાજ્યની અદાલતો હશે.”

૫. એવું લાગે છે કે પક્ષો વચ્ચે વિવાદ ઊભો થયો હતો.આવા સંજોગોમાં, પ્રતિવાદીએ અહીં અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ આર્બિટ્રેશન પિટિશન નંબર ૩/૨૦૧૪ તરીકે આર્બિટ્રેટરની નિમણૂક માટે આ અદાલત સમક્ષ અરજી કરવાનું પસંદ કર્યું હતું.આ અદાલતના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે પમી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ના આદેશ દ્વારા ૨૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૨ના કરારમાંથી ઉદ્ભવતા પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદોને ઉકેલવા માટે એકમાત્ર મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરવા માટે માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી સી. કે. બુચ (આ અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ) ની નિમણૂક કરી હતી.૫ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ના રોજનો આદેશ આ રીતે વાંચે છે:

“પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલે સંયુક્ત રીતે રજૂઆત કરી હતી કે આ બાબત એકમાત્ર મધ્યસ્થીની મધ્યસ્થતા માટે મોકલવામાં આવે.હું શ્રી સી. કે. બુચ (આ અદાલતના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ) ને વિનંતી કરું છું કે તેઓ ૨૮/૦૧/૨૦૧૨ ના કરારને કારણે પક્ષકારો વચ્ચે ઉદ્ભવતા વિવાદોને ઉકેલવા માટે એકમાત્ર મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરે.

તે મુજબ નિકાલ કરવામાં આવે.”

૬. ઉપર ઉલ્લેખિત આ અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત આદેશના સંદર્ભમાં, અરજદાર દ્વારા આ અરજીમાં ફકરા ૪ (ડી) અને ૪ (ઈ) માં કરવામાં આવેલા દાવાઓ સુસંગત છે.અમે સંબંધિત દાવાઓ આ રીતે ટાંકીએ છીએ:

“(ડી) કે ૨૫/૦૪/૨૦૧૯ તારીખનો વિવાદિત આદેશ માનનીય વાણિજ્યિક અદાલત, અમદાવાદ દ્વારા સંપૂર્ણ બિનજવાબદારી સાથે અને મધ્યસ્થતાની સમગ્ર કાર્યવાહી અમદાવાદ ખાતે હાથ ધરવામાં આવી હતી તેની પ્રશંસા કર્યા વિના પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, વધુમાં એવોર્ડ પણ અમદાવાદ ખાતે જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો.વધુમાં, પક્ષકારોએ સંમતિ દ્વારા આ માનનીય હાઈકોર્ટ સમક્ષ પ્રતિવાદી દ્વારા અહીં દાખલ કરવામાં આવેલી કલમ ૧૧ અરજીની સુનાવણી દરમિયાન અમદાવાદ ખાતે હાથ ધરવામાં આવનારી લવાદની કાર્યવાહી પસંદ કરી હતી.પક્ષકારો વચ્ચેના મૂળ આર્બિટ્રેશન કરાર મુજબ, આર્બિટ્રેશન માટેનું સ્થળ જયપુર હતું અને કાર્યવાહી કલમ ૮.૫ મુજબ "રાજસ્થાન અદાલતો" ના અધિકારક્ષેત્રને આધિન હતી.જો કે, જ્યારે પ્રતિવાદીએ મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે આ માનનીય અદાલત સમક્ષ આર્બિટ્રેશન એન્ડ

કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૧૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી, ત્યારે પક્ષો સર્વસંમતિ પર પહોંચ્યા હતા અને અહીંના પક્ષો દ્વારા સંયુક્ત રજૂઆત પર, આ માનનીય અદાલતે ન્યાયમૂર્તિશ્રી શ્રી સી. કે. બુચ (નિવૃત્ત) ને મધ્યસ્થી તરીકે નિયુક્ત કરીને તારીખનો આદેશ પસાર કર્યો હતો અને આમ સમગ્ર મધ્યસ્થી કાર્યવાહી અમદાવાદ ખાતે હાથ ધરવામાં આવી હતી.આને ધ્યાનમાં રાખીને, આ માનનીય અદાલત સમક્ષ પક્ષકારો દ્વારા આપવામાં આવેલી સંમતિ પક્ષકારો વચ્ચે મધ્યસ્થતા કરારની નવીનતા સમાન છે અને આમ મધ્યસ્થતાનું સ્થળ અને બેઠક અમદાવાદ બની હતી.

(ઈ) કે માનનીય વાણિજ્યિક અદાલત, અમદાવાદ દ્વારા પસાર કરાયેલ ૨૫/૦૪/૨૦૧૯ તારીખનો વિવાદિત આદેશ કેસની હકીકતો અને સંજોગોથી વિપરીત છે અને તે અહીં અરજદારના અધિકારો પ્રત્યે ગંભીર પૂર્વગ્રહ પેદા કરે છે."

૭. એવું લાગે છે કે એકમાત્ર મધ્યસ્થીએ ૨૦મી જુલાઈ ૨૦૧૮ના રોજ અમદાવાદ ખાતે ચુકાદો આપ્યો હતો.એકમાત્ર મધ્યસ્થી દ્વારા પસાર કરાયેલ અંતિમ ચુકાદો આ રીતે વાંચે છે:

“અંતિમ પુરસ્કાર

(i) દાવેદાર પ્રતિવાદી પાસેથી વ્યાજ સાથે ૩૮,૯૭૧૫૦ રૂપિયા (માત્ર ૩૮,૮ લાખ ૯૭ હજાર એકસો પચાસ રૂપિયા) વસૂલ કરે છે;

((૨) દાવેદાર પ્રતિવાદી પાસેથી ૩૧૩૨૬૫૦ રૂપિયા (ત્રીસ લાખ બત્રીસ હજાર છસો પચાસ રૂપિયા માત્ર) ની રકમની વસૂલાત કરે છે, જે પુરસ્કારની તારીખ સુધી ૧૦/૩/૨૦૧૩ માંથી આપવામાં આવેલી રકમ પર વ્યાજ તરીકે થાય છે, એટલે કે ૧૯/૭/૨૦૧૮ (બંને દિવસ સહિત);

((૩) દાવેદાર પ્રતિવાદી પાસેથી ૨૮૧૦૦૦ રૂપિયા (માત્ર બે લાખ એકસો એંસી હજાર રૂપિયા) માત્રાત્મક ખર્ચ તરીકે વસૂલ કરે છે;

((iv) દાવેદારને આપવામાં આવેલ વ્યાજની રકમ પર વધુ વ્યાજ આપવામાં આવતું નથી.

(v) દાવેદારને ચુકાદાની તારીખથી આ રકમની વસૂલાત સુધી ૧૫ ટકાના દરે ખર્ચની રકમ પર વ્યાજ આપવામાં આવે છે;

(vi) દાવેદારને સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલી રકમ કરતાં વધુનો દાવો નકારી કાઢવામાં આવે છે;

(vii) તે વધુ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જો પ્રતિવાદી જપ દિવસની અંદર આપવામાં આવેલી રકમની ચૂકવણી કરે છે, તો દાવેદાર ખર્ચની આપવામાં આવેલી રકમ પર વ્યાજ મેળવવા માટે હકદાર રહેશે નહીં.

(viii) પ્રતિવાદી દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રતિદાવાઓને વધુ ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ વિના બરતરફ કરવામાં આવે છે;

(ix) તે મુજબ પુરસ્કાર.

આજે ૨૦મી જુલાઈ, ૨૦૧૮ના રોજ અમદાવાદ ખાતે ઉચ્ચાર અને વિતરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

સ્થળ:અમદાવાદ

સહી/–

તારીખ:૨૦/૦૬/૨૦૧૮

(સી કે બુચ)

એકમાત્ર મધ્યસ્થી "

૮. અહીં અરજદાર, એકમાત્ર મધ્યસ્થી દ્વારા પસાર કરાયેલા ચુકાદાથી અસંતુષ્ટ હોવાથી, અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ વાણિજ્યિક દીવાની અરજીની સ્થાપના કરીને તેને પડકાર્યો હતો.જો કે, અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજીને પ્રાધાન્ય આપવામાં ૨૭ દિવસનો વિલંબ થયો હોવાથી, વિલંબને માફ કરવાના હેતુથી વાણિજ્યિક નાગરિક વિવિધ અરજી નંબર ૮૩/૨૦૧૮ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો.આ અરજી પર અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલત દ્વારા ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો અને આખરે ૨૫મી એપ્રિલ ૨૦૧૮ના આદેશ દ્વારા સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત સમક્ષ અરજી દાખલ કરવાના હેતુથી અહીં અરજદારને અરજી પરત કરવાના આદેશ સાથે તેનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો.વાણિજ્યિક અદાલતે અરજીનો નિકાલ કરતી વખતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૩. મેં પક્ષકારો માટે વિદ્વાન સલાહકારો સાંભળ્યા છે.અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી એમ. આર. શાહે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે એવોર્ડ ૨૦મી જુલાઈ, ૨૦૧૮ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ હાલની અરજી માત્ર ૧૫મી નવેમ્બર, ૨૦૧૮ના રોજ દાખલ કરી શકાય છે.તેથી, લર્નડ આર્બિટ્રેટર દ્વારા પસાર કરાયેલા એવોર્ડને પડકારવામાં ૨૭ દિવસનો વિલંબ થાય છે.આથી, વર્તમાન અરજદાર

નિર્ધારિત સમય મર્યાદાની અંદર કલમ ૩૪ હેઠળ અરજીને પસંદ કરી શક્યો ન હતો.તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે એવોર્ડ અને રેકૉર્ડની નકલ અરજદારના વકીલને મળી હતી, પરંતુ અરજદારના વકીલ એવોર્ડની નકલ સાથે ઉપરોક્ત પેપર-બુક અરજદારને આપી શક્યા ન હતા અને એવોર્ડની નકલ ૯ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૮ના રોજ જ પૂરી પાડવામાં આવી હતી.તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે અરજદારનું કાર્યાલય નોઈડામાં આવેલું હોવાથી, ઉપરોક્ત રેકૉર્ડ નોઈડામાં અરજદારના અધિકારીઓને મોકલવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ, અરજદારે ૧૨ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૮ના રોજ દિલ્હી સ્થિત વકીલનો સંપર્ક કર્યો હતો.તેમણે એ પણ રજૂઆત કરી છે કે ત્યારબાદ દિલ્હી સ્થિત વકીલે ૧૮ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૮ના રોજ વડોદરાની મુલાકાત લીધી છે.ત્યારબાદ, અરજી ૩૭ નવેમ્બર, ૨૦૧૮ના રોજ જ તૈયાર થઈ શકી હતી, પરંતુ દિવાળીની રજાને કારણે કોર્ટ ૫મી નવેમ્બર, ૨૦૧૮થી ૧૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૮ સુધી બંધ રહી હતી.તેથી, હાલની અરજી માત્ર ૧૫ નવેમ્બર, ૨૦૧૮ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી.આથી, આર્બિટ્રેશન એક્ટની કલમ ૩૪ હેઠળ મુખ્ય અરજીને પ્રાધાન્ય આપવામાં ૨૭ દિવસનો વિલંબ થયો છે. અરજદારના વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે અરજદાર તરફથી કોઈ ભૂલ નથી, પરંતુ તે વકીલની ભૂલ છે, જે અરજદારને એવોર્ડની પ્રમાણિત નકલ સાથે

રેકૉર્ડની નકલ પૂરી પાડી શક્યા નથી.તેથી, તેમના દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ૨૭ દિવસના વિલંબને માફ કરવામાં આવે.

જ. બીજી તરફ, પ્રતિવાદી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ટી. એન. વ્યાસે અધિકારક્ષેત્રના આધારે હાલની અરજીનો ઉગ્ર વિરોધ કર્યો છે.પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી છે કે આ અદાલતનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.પક્ષકારોએ વડોદરા કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર પસંદ કર્યો છે.એટલું જ નહીં, સમજૂતી મુજબ મધ્યસ્થતાની બેઠક વડોદરા ખાતે છે.

તેમની દલીલોના સમર્થનમાં, પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વકીલે પેપર-બુકના પાન નંબર ૧૪૨ અને ૧૪૩ પર કરારની કલમ નંબર ૯.૧૧ અને ૯.૧૨ તરફ આ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું છે.કલમ ૯.૧૧ અને ૯.૧૨ પર આધાર રાખીને, પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી છે કે આ અદાલતને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી અને તેથી વિલંબને માફ કરી શકાતો નથી.

પ. ખંડનમાં, અરજદારના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી છે કે તેને યોગ્ય અદાલત સમક્ષ હાજર થવાની તક આપવામાં આવે.

૬. મેં પક્ષકારો માટે વિદ્વાન સલાહકારોની રજૂઆતો પર વિચાર કર્યો છે.કેસની ગુણવત્તામાં ગયા વિના, વિલંબને માફ કરી શકાય કે નહીં, પરંતુ તે પહેલાં, તે જોવાનું રહેશે કે વિલંબને માફ કરવા માટેની હાલની અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો આ અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર છે કે કેમ.

કરારનું અવલોકન દર્શાવે છે કે પક્ષો વચ્ચે કરવામાં આવેલા કરારમાં આર્બિટ્રેશનની કલમ છે.કલમ ૯.૧૧ સંચાલક કાયદા સાથે સંબંધિત છે અને કલમ ૯.૧૨ વિવાદના સમાધાન સાથે સંબંધિત છે.કરારની કલમ ૯.૧૨ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે મધ્યસ્થતાનું કેન્દ્ર વડોદરા છે.તૈયાર સંદર્ભ અને હાથ પરના મુદ્દાની યોગ્ય સમજણ માટે, કરારની કલમ ૯.૧૨ અહીં નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવી જરૂરી છે:

૯.૧૨.વિવાદનું સમાધાન

“પક્ષો આ કરારમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદ, મતભેદ અને/અથવા દાવાઓને પરામર્શ, વાટાઘાટો અથવા સમાધાન દ્વારા સૌહાર્દપૂર્ણ રીતે ઉકેલવા માટે સદ્ભાવનાથી પ્રયાસ કરશે.જો ઉપરોક્ત કોઈપણ પદ્ધતિની જાણ કર્યાના ૯૦ દિવસની અંદર વિવાદનું સમાધાન ન થઈ શકે, તો મધ્યસ્થતા અને સમાધાન અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની જોગવાઈઓ અનુસાર નિયુક્ત એકમાત્ર

મધ્યસ્થી દ્વારા તેનું સમાધાન કરવામાં આવશે.આપવામાં આવેલ કોઈપણ આર્બિટ્રેશન એવોર્ડ પક્ષકારો માટે અંતિમ અને બંધનકર્તા રહેશે.મધ્યસ્થતાની બેઠક વડોદરા ખાતે રહેશે.મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહી અંગ્રેજીમાં રહેશે.”

મધ્યસ્થતાની બેઠક વડોદરા ખાતે હોવાથી, આ અદાલતનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.આ તબક્કે, ઈન્ડસ મોબાઈલ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ડેટાવિંડ ઇનોવેશન પ્રાઇવેટ લિમિટેડના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપી શકાય છે, જેનો અહેવાલ (૨૦૧૭) એસ. સી. સી. ૨૦૧૫માં આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે ફક્ત નંબર ૨૦માં નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

૨૦. “ઉપરોક્ત તમામ જોગવાઈઓનું નિરીક્ષણ દર્શાવે છે કે જે ક્ષણે બેઠક નિયુક્ત કરવામાં આવે છે, તે વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર કલમ જેવું જ છે.વર્તમાન કેસની હકીકતો પર, તે સ્પષ્ટ છે કે મધ્યસ્થતાનું કેન્દ્ર મુંબઈ છે અને કલમ ૧૮ આગળ સ્પષ્ટ કરે છે કે અધિકારક્ષેત્ર ફક્ત મુંબઈની અદાલતોમાં નિહિત છે.આર્બિટ્રેશનના કાયદા હેઠળ, સિવિલ પ્રોસિજર કોડ જે અદાલતોમાં દાખલ કરેલા દાવાઓને લાગુ પડે છે તેનાથી વિપરીત, બેઠકનો સંદર્ભ એ એક

ખ્યાલ છે જેના દ્વારા પક્ષકારો દ્વારા આર્બિટ્રેશન કલમ માટે તટસ્થ સ્થળ પસંદ કરી શકાય છે. તટસ્થ સ્થળને શાસ્ત્રીય અર્થમાં અધિકારક્ષેત્ર ન હોઈ શકે, એટલે કે તટસ્થ સ્થળ પર કાર્યવાહીના કારણનો કોઈ ભાગ ઊભો થયો ન હોઈ શકે અને ન તો સી. પી. સી. ની કલમ ૧૬ થી ૨૧ ની કોઈપણ જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરવામાં આવશે. જોકે, આર્બિટ્રેશન કાયદામાં, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, બેઠક નક્કી થાય તે ક્ષણે, બેઠક મુંબઈમાં છે તે હકીકત મુંબઈની અદાલતોને પક્ષો વચ્ચેના કરારમાંથી ઉદ્ભવતા મધ્યસ્થ કાર્યવાહીનું નિયમન કરવાના હેતુઓ માટે વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર આપશે.

૭. આમ, ઈન્ડસ મોબાઈલ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (સુપ્રા) ના ચુકાદાના ગુણોત્તરને ધ્યાનમાં રાખીને, ખાસ કરીને વાણિજ્યિક અદાલતો, વાણિજ્યિક વિભાગ અને વાણિજ્યિક અપીલીય વિભાગ ઉચ્ચ અદાલતો અધિનિયમ, ૨૦૧૫ની કલમ ૧૦ (૩) ને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી કારણ કે મધ્યસ્થતાની બેઠક વડોદરા ખાતે છે. તેથી, હાલની અરજી યોગ્ય અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવા માટે અરજદારને પરત કરવા માટે જવાબદાર છે અને તે મુજબ, હું નીચેનો આદેશ પસાર કરું છું:—

ઓર્ડર

૧. વર્તમાન અરજી, તમામ રેકૉર્ડ સાથે, આજથી ૧૫ દિવસના સમયગાળાની અંદર, અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી યોગ્ય અદાલતનો સંપર્ક કરવા માટે અરજદારને પરત કરવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે.

૨. ખર્ચ માટે કોઈ ઓર્ડર નથી.

૩. આ અદાલતની સી. આઈ. એસ. પ્રણાલીમાંથી હાલની બાબતનો તાત્કાલિક નિકાલ કરવામાં આવે.”

૯. ઉપર ઉલ્લેખિત વાણિજ્યિક અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશથી અસંતુષ્ટ હોવાને કારણે, અરજદાર ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ આ અદાલતના સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની માંગ કરતી વર્તમાન અરજી સાથે આ અદાલત સમક્ષ છે.

અરજદારના પોતાના પર રજૂઆતો:

૧૦. અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી વૈદાનકરે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે નીચેની અદાલતે વિવાદિત આદેશ પસાર કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે.શ્રી વૈદાનકરે રજૂઆત કરી હતી કે નીચેની અદાલતે પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના આધારે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ રજૂ કરવામાં આવેલી અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો ઇનકાર ન કરવો જોઈએ.વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, નીચેની અદાલતે ખોટા કારણની તપાસ કરીને ભૂલ કરી હતી.વિદ્વાન વકીલે ધ્યાન દોર્યું હતું કે નીચેની અદાલતે ગુજરાત ફ્લોરોકેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અરજદાર વચ્ચે ૩૦મી માર્ચ ૨૦૧૨ના રોજ થયેલા બિઝનેસ ટ્રાન્સફર કરારની તપાસ કરી હતી.હકીકતમાં, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, વાણિજ્યિક અદાલતે ૨૮મી જાન્યુઆરી ૨૦૧૨ના ખરીદી આદેશ (આ અરજીનો પરિશિષ્ટ-સી) ની તપાસ કરવી જોઈતી હતી.

૧૧. અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલની મુખ્ય દલીલ એ છે કે મધ્યસ્થીની કાર્યવાહીનું સ્થળ અમદાવાદ હતું અને એવોર્ડ પણ અમદાવાદ ખાતે જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા, તેથી અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલતને અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજીનો નિર્ણય લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરશે કે ૫ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૪ના રોજ આ અદાલત દ્વારા આર્બિટ્રેશન એપ્લિકેશન (આઈએએપી) નંબર ૩/૨૦૧૪ માં આ હાઈકોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશની એકમાત્ર મધ્યસ્થી તરીકે

નિમણૂક કરવાનો આદેશ પક્ષકારોની સંમતિ સાથે હતો.એકવાર એવી સર્વસંમતિ થઈ ગઈ કે મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહીનું સ્થળ અમદાવાદ હશે, તો આવા સંજોગોમાં, અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલતને અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજી સ્વીકારવાનો અધિકારક્ષેત્ર હોવાનું કહી શકાય.

૧૨. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલ પ્રાર્થના કરે છે કે આ અરજીમાં યોગ્યતા હોવાથી, તેને મંજૂરી આપવામાં આવે અને વિવાદિત આદેશને રદ કરવામાં આવે અને તેને બાજુ પર મૂકવામાં આવે.

જવાબદારોની પોતાની જાતને લગતી રજૂઆતો

૧૩. બીજી તરફ, પ્રતિવાદી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી નિધિ ટી વ્યાસે આ અરજીનો ઉગ્ર વિરોધ કર્યો છે.સુશ્રી વ્યાસ રજૂઆત કરશે કે કાયદાની કોઈપણ ભૂલની વાત ન કરવા માટે, અધિકારક્ષેત્રના આધારે અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો ઇનકાર કરવામાં નીચેની અદાલત દ્વારા કોઈ ભૂલ કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૧૪. સુશ્રી વ્યાસ રજૂઆત કરશે કે લવાદની કાર્યવાહીના સ્થળને લવાદની બેઠક સાથે સરખાવી ન શકાય.સુશ્રી વ્યાસના જણાવ્યા અનુસાર, પક્ષકારો વચ્ચે જે

સંમતિ થઈ હતી તે સ્થળ હતું, એટલે કે લવાદની કાર્યવાહીનું સ્થળ, અને લવાદની કાર્યવાહીનું સ્થાન નહીં.ટૂંકમાં, સુશ્રી વ્યાસની રજૂઆત એ છે કે ન તો પક્ષો ભૌગોલિક સ્થાનની વિરુદ્ધમાં અધિકારક્ષેત્રના સ્થળ/બેઠક માટે સંમત થયા હતા, ન તો તે વતી મધ્યસ્થી દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

૧૫. સુશ્રી વ્યાસે રજૂઆત કરેલ કે વડોદરા ખાતે તેમના ક્લાયન્ટ દ્વારા અમલવારીની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી છે અને તેથી વડોદરા ખાતેની અદાલતને અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજી સ્વીકારવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.

૧૬. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, સુશ્રી વ્યાસ પ્રાર્થના કરે છે કે આ અરજીમાં કોઈ યોગ્યતા ન હોવાને કારણે તેને નકારી શકાય.

૧૭. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને જોયા પછી, એકમાત્ર પ્રશ્ન જે આપણા ધ્યાનમાં આવે છે તે છે કે શું નીચેની અદાલતે વિવાદિત આદેશ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે કે કેમ.

વિશ્લેષણ:

૧૮. તે વિવાદમાં નથી કે ૨૮મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૨ના રોજ પક્ષકારો વચ્ચેના ખરીદી આદેશના સ્વરૂપમાં થયેલા કરારમાં મધ્યસ્થતાનું સ્થળ જયપુર હોવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.ખરીદીના આદેશમાં કરારની કલમ વધુ સ્પષ્ટ કરે છે કે જો કોઈ પણ પક્ષ મધ્યસ્થી ચુકાદાથી અસંતુષ્ટ હોય, તો તે પક્ષકારો માટે રાજસ્થાન રાજ્યમાં સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની યોગ્ય અદાલત સમક્ષ યોગ્ય કાનૂની ઉપાય મેળવવા માટે ખુલ્લું રહેશે.અમે સમજી શકતા નથી કે વાણિજ્યિક અદાલતે મેસર્સ ગુજરાત ફ્લોરોકેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અરજદાર વચ્ચે ૩૦મી માર્ચ, ૨૦૧૨ના રોજ થયેલા વ્યાપાર હસ્તાંતરણ કરારનો ઉલ્લેખ કેમ કર્યો છે.આ કરારમાં નક્કી કરાયેલી મધ્યસ્થતાની બેઠક વડોદરા ખાતે છે.

૧૯. જો કે, અમારી વિચારણા માટેનો ટૂંકો મુદ્દો એ છે કે શું અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલતને અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે કે કેમ, એકમાત્ર આધાર પર કે મધ્યસ્થીની કાર્યવાહી એકમાત્ર મધ્યસ્થી દ્વારા અમદાવાદ ખાતે હાથ ધરવામાં આવી હતી અને એવોર્ડ પણ અમદાવાદ ખાતેના એકમાત્ર મધ્યસ્થી દ્વારા ઉચ્ચારવામાં અને સહી કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૦. બંને બાજુએ પ્રચાર કરાયેલી હરીફ રજૂઆતો તરફ ધ્યાન આપતા પહેલા, આપણે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કેટલીક જોગવાઈઓ પર ધ્યાન આપી શકીએ છીએ:

અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ આ રીતે વાંચે છે:

“૩૪. મધ્યસ્થી ચુકાદાને અલગ રાખવા માટેની અરજી.-- (૧)
મધ્યસ્થી ચુકાદા સામે અદાલતનો આશ્રય માત્ર પેટા-કલમ (૨) અને પેટા-કલમ (૩) અનુસાર આવા ચુકાદાને રદ કરવા માટેની અરજી દ્વારા જ કરી શકાય છે.

(૨) મધ્યસ્થીનો ચુકાદો કોર્ટ દ્વારા માત્ર ત્યારે જ રદ કરી શકાય છે જો –

(અ) અરજી કરનાર પક્ષ પુરાવો આપે છે કે –

((i) પક્ષકાર કરાર કરવા માટે સક્ષમ ન હતો; અથવા

((૨) મધ્યસ્થી કરાર તે કાયદા હેઠળ માન્ય નથી કે જેના માટે પક્ષોએ તેને આધિન કર્યું છે અથવા તેના પર કોઈ સંકેત આપવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે, તે સમયે અમલમાં રહેલા કાયદા હેઠળ; અથવા

((૩) અરજી કરનાર પક્ષને મધ્યસ્થીની નિમણૂક અથવા મધ્યસ્થી કાર્યવાહીની યોગ્ય સૂચના આપવામાં આવી ન હતી અથવા અન્યથા તે પોતાનો કેસ રજૂ કરવામાં અસમર્થ હતો; અથવા

(૪) મધ્યસ્થીનો ચુકાદો એવા વિવાદ સાથે સંબંધિત છે કે જે મધ્યસ્થી સમક્ષ રજૂઆતની શરતોમાં ન આવે અથવા ન આવે, અથવા તેમાં મધ્યસ્થી સમક્ષ રજૂઆતના અવકાશની બહારની બાબતો પરના નિર્ણયો સામેલ છે:

પરંતુ, જો લવાદને સુપરત કરાયેલી બાબતો પરના નિર્ણયોને એવા ન હોય તેવા નિર્ણયોથી અલગ કરી શકાય, તો લવાદને સુપરત ન કરાયેલી બાબતો પરના નિર્ણયો ધરાવતો લવાદના ચુકાદાનો માત્ર તે ભાગ જ અલગ કરી શકાય છે; અથવા

(v) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ અથવા મધ્યસ્થી પ્રક્રિયાની રચના પક્ષકારોના કરાર અનુસાર ન હતી, સિવાય કે આવા કરાર આ ભાગની જોગવાઈઓ કે જેનો પક્ષકારો ભંગ કરી શકે નહીં, તેની સાથે વિરોધાભાસી હતા, અથવા, આવા કરારમાં નિષ્ફળતા, આ ભાગ અનુસાર ન હતી; અથવા

(બી) કોર્ટને લાગે છે કે –

((i) વિવાદનો વિષય હાલમાં અમલમાં રહેલા કાયદા હેઠળ મધ્યસ્થી દ્વારા સમાધાન કરવામાં સક્ષમ નથી; અથવા

((૨) મધ્યસ્થીનો ચુકાદો ભારતની જાહેર નીતિ સાથે વિરોધાભાસી છે.

સમજૂતી.— કલમ (બી) ની પેટા-કલમ (ii) ની વ્યાપકતાને પૂર્વગ્રહ વિના, કોઈપણ શંકા ટાળવા માટે, આથી જાહેર કરવામાં આવે છે કે જો એવોર્ડ બનાવવો છેતરપિંડી અથવા ભ્રષ્ટાચારથી પ્રેરિત અથવા પ્રભાવિત હતો અથવા કલમ ૭૫ અથવા કલમ ૮૧નું ઉલ્લંઘન કરતો હતો, તો એવોર્ડ ભારતની જાહેર નીતિ સાથે વિરોધાભાસી છે.

(૩) જે તારીખે તે અરજી કરનાર ભાગને લવાદનો ચુકાદો મળ્યો હતો તે તારીખથી ત્રણ મહિના વીતી ગયા પછી અથવા જો કલમ ૩૩ હેઠળ વિનંતી કરવામાં આવી હોય, તો તે વિનંતીનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હોય તે તારીખથી અલગ રાખવા માટેની અરજી કરી શકાતી નથી.

પરંતુ જો કોર્ટને સંતોષ થાય કે અરજદારને ત્રણ મહિનાના ઉક્ત સમયગાળાની અંદર અરજી કરવા માટે પૂરતા કારણોસર અટકાવવામાં આવ્યો હતો, તો તે ત્રીસ દિવસના વધુ સમયગાળામાં અરજી સ્વીકારી શકે છે, પરંતુ તે પછી નહીં.

(૪) પેટા-કલમ (૧) હેઠળ અરજી પ્રાપ્ત થયા પછી, કોર્ટ, જ્યાં તે યોગ્ય હોય અને પક્ષ દ્વારા વિનંતી કરવામાં આવે ત્યાં, મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને મધ્યસ્થી કાર્યવાહી ફરી શરૂ કરવાની તક આપવા અથવા મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલના અભિપ્રાયમાં આવી અન્ય કાર્યવાહી કરવા માટે તેના દ્વારા નિર્ધારિત સમયગાળા માટે કાર્યવાહી સ્થગિત કરી શકે છે."

૨૧. "કોર્ટ" શબ્દની વ્યાખ્યા સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮માં નથી, સામાન્ય કલમ અધિનિયમમાં પણ નથી. જોકે, "કોર્ટ" શબ્દની વ્યાખ્યા આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ અને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ એમ બંનેમાં કરવામાં આવી

છે.નવા કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઇ) "કોર્ટ" શબ્દને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

""અદાલત" એટલે જિલ્લામાં મૂળ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી મુખ્ય નાગરિક અદાલત, અને તેમાં તેના સામાન્ય મૂળ નાગરિક અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી ઉચ્ચ અદાલતનો સમાવેશ થાય છે, જે લવાદના વિષયની રચના કરતા પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે, જો તે દાવાનો વિષય હોત, પરંતુ તેમાં આવી મુખ્ય નાગરિક અદાલત કરતાં હલકી કક્ષાની કોઈ દીવાની અદાલત અથવા નાના કારણોની કોઈ અદાલતનો સમાવેશ થતો નથી."

૨૨. આબિટ્રિશન એક્ટ, ૧૯૪૦ની કલમ ૨ (૧) (સી) પણ "કોર્ટ" શબ્દને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

""અદાલત "નો અર્થ એ છે કે સંદર્ભના વિષયની રચના કરતા પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી દીવાની અદાલત, જો તે દાવાનો વિષય હતો, પરંતુ કલમ ૨૧ હેઠળ મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહીના હેતુ સિવાય, તેમાં સ્મોલ કોઝ કોર્ટનો સમાવેશ થતો નથી;

૨૩. આભિદ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ની જેમ આભિદ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬માં પણ "કોર્ટ" ની વ્યાખ્યા "કોર્ટ" ને વ્યાખ્યાયિત કરવા કરતાં "અધિકારક્ષેત્ર" ને વ્યાખ્યાયિત કરવા માટે વધુ છે."અદાલત" શબ્દનો ઉપયોગ કલમ ૯,૨૭,૩૪,૩૭,૪૭ અને ૫૬માં મર્યાદિત અર્થમાં થાય છે.આ અદાલતો રાજ્યની "ન્યાયતંત્ર" શાખાના ભાગરૂપે સરકાર દ્વારા સ્થાપિત "કાયદાની અદાલતો" છે.અન્ય ન્યાયિક સત્તામંડળો ચોક્કસ હેતુઓ માટે સ્થાપિત થઈ શકે છે અને ન્યાયતંત્ર શાખાનો ભાગ ન પણ હોઈ શકે.

૨૪. કલમ ૨ (૧) (ઈ) વ્યાખ્યાયિત કરે છે કે ઉપરોક્ત કલમોના હેતુઓ માટે યોગ્ય અદાલત કઈ છે.કલમ ૨ (૧) (ઈ) માં "અદાલત" ની વ્યાખ્યા કાયદાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને નિર્ધારિત કરવા માટેના સિદ્ધાંતો દર્શાવે છે.મધ્યસ્થી અધિનિયમ, ૧૯૯૬ દ્વારા મધ્યસ્થીની કાર્યવાહીમાં અદાલતોના હસ્તક્ષેપને લઘુત્તમ કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં અદાલતો પાસે હજુ પણ કેટલીક સત્તાઓ અને કાર્યો છે.પક્ષકારો અને મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ કલમ ૯,૧૪ (૨), ૨૭ અને ૩૪ હેઠળ કલ્પના કરાયેલા નવા અધિનિયમ હેઠળ તેમની સહાય અથવા હસ્તક્ષેપ મેળવી શકે છે જેમાં કલમ ૧૩ (૫), ૧૬ (૬) અને ૩૬ નો સંદર્ભ સામેલ છે. ઉપરોક્ત વિવિધ કલમોના હેતુઓ માટે યોગ્ય અદાલત કઈ છે તે કલમ ૨(૧)(ઈ) માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે. કલમ ૨(૧)(ઈ) હેઠળના "અદાલત" શબ્દની વ્યાખ્યા મુજબ, યોગ્ય અદાલત એટલે સંપૂર્ણ આર્થિક

હકૂમતને આવરી લેતી જિલ્લાની અસલ હકૂમત ધરાવતી મુખ્ય દીવાની અદાલત, અને તે વિષયવસ્તુ સંબંધી હકૂમત અથવા વ્યક્તિલક્ષી હકૂમત ધરાવતી અદાલત હોવી જોઈએ, જે બિલકુલ એ જ રીતે નક્કી કરવામાં આવે છે જે રીતે કોઈપણ દીવાની દાવામાં, એટલે કે સીપીસી ની કલમ ૧૫ થી ૨૦ હેઠળ નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે. કલમ ૨ (૧) (ઈ) હેઠળની વ્યાખ્યાના અર્થમાં "અદાલત" શબ્દનો અર્થ એ છે કે જે અદાલત કાયદા હેઠળ લવાદના વિષયને બનાવતા પ્રશ્નોના નિર્ણય લેવા માટે સક્ષમ છે, જો તે કાયદાના દાવાના કિસ્સામાં સી. પી. સી. ની કલમ ૧૫ થી ૨૦ હેઠળ દાવાનો વિષય હતો, પરંતુ લવાદ અધિનિયમના હેતુ માટે અદાલતમાં જિલ્લાની મુખ્ય દીવાની અદાલતથી નીચલી અદાલતનો સમાવેશ થતો નથી.

૨૫. આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૨ (૧) (ઈ) માં "કોર્ટ" શબ્દની વ્યાખ્યા આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ની કલમ ૨ (૧) (સી) માં સમાવિષ્ટ વ્યાખ્યા કરતાં સાંકડી છે. આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૪૦ હેઠળની વ્યાખ્યા અનુસાર, "કોર્ટ" શબ્દનો અર્થ નાના કારણોની અદાલત સિવાયની કોઈપણ દીવાની અદાલત થાય છે, જ્યારે આબિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૨ (૧) (ઈ) હેઠળની વ્યાખ્યા અનુસાર, "કોર્ટ" નો અર્થ જિલ્લામાં મૂળ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી મુખ્ય દીવાની અદાલત થાય છે અને તેમાં "તેના સામાન્ય મૂળ નાગરિક અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી ઉચ્ચ અદાલત" નો સમાવેશ થાય છે, જે

મધ્યસ્થતાના વિષય-બાબત બનાવતા પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે, જો તે દાવાનો વિષય હતો, પરંતુ તેમાં આવી મુખ્ય દીવાની અદાલત કરતાં નીચલા દરજ્જાની કોઈ દીવાની અદાલતનો સમાવેશ થતો નથી, અથવા કોઈપણ નાના કારણ કોર્ટ.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬માં "કોર્ટ" શબ્દની વ્યાખ્યાએ આ રીતે આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ના ભાગ-૧ના હેતુઓ માટે 'કોર્ટ' શબ્દને પ્રતિબંધિત કર્યો છે, જેનો અર્થ અને સમાવેશ માત્ર જિલ્લા અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલત તેના સામાન્ય મૂળ નાગરિક અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે.

૨૬. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨ ની કલમ ૧ (ઈ) માં "કોર્ટ" ની વ્યાખ્યા, અદાલતને જિલ્લામાં મૂળ અધિકારક્ષેત્રની મુખ્ય દીવાની અદાલત તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.આ વ્યાખ્યા સર્વસમાવેશક અને અનન્ય બંને છે.તે ખાસ કરીને "અદાલત" ની વ્યાખ્યાના દાયરામાં તેના સામાન્ય મૂળ નાગરિક અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી ઉચ્ચ અદાલતનો સમાવેશ કરે છે અને આવી મુખ્ય દીવાની અદાલત અને નાના કારણોની અદાલતોને ગોણ ગણાતી દીવાની અદાલતોને બાકાત રાખે છે.આમ "અદાલત" શબ્દની વ્યાખ્યાનો અર્થ સંકુચિત કરવામાં આવ્યો છે અને તેના સામાન્ય મૂળ નાગરિક અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને જિલ્લા અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.એકમાત્ર શરત એ છે કે જો તે દાવાનો વિષય હોત તો મધ્યસ્થતાના વિષય બનાવતા પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે તેની પાસે અધિકારક્ષેત્ર હોવું

જોઈએ.આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૨ની પેટા-કલમ (૧) ની કલમ (ઈ) માં "અર્થ", "સમાવેશ કરે છે" અને "સમાવેશ કરતું નથી" શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને, સંસદે "અદાલત" શબ્દનો અર્થ સંપૂર્ણ રીતે સમજાવ્યો છે કે "અર્થ" એ પ્રતિબંધનો શબ્દ છે, જ્યારે "સમાવેશ કરે છે" શબ્દ વિસ્તરણનો શબ્દ છે અને જ્યારે કોઈ વસ્તુને વ્યાખ્યાયિત કરવા માટે "અર્થ" અને "સમાવેશ કરે છે" બંને શબ્દોનો એકસાથે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, ત્યારે વિધાનસભાનો ઈરાદો શરતોને મર્યાદિત અર્થ પૂરો પાડવાનો છે.કલમ ૨ (૧) (ઈ) માં પક્ષકારો જ્યાં રહે છે, રહે છે અથવા વ્યવસાય કરે છે તે સ્થળનો કોઈ સંદર્ભ નથી.અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર આમાંના કોઈપણ પરિબળો પર આધારિત નથી, પરંતુ ફક્ત વિષય-બાબત પર આધારિત છે.રહેઠાણના સંદર્ભને બાકાત રાખવાનું સંભવતઃ કારણ એ છે કે ચુકાદો દાખલ કરવામાં, કોઈ વાદી નથી અને કોઈ પ્રતિવાદી નથી.જ્યારે વિવાદનો વિષય પોતે જ રહેઠાણ પર આધાર રાખવાનો અધિકારક્ષેત્ર બનાવે છે ત્યારે જ રહેઠાણનું સ્થળ સુસંગત બને છે.નિવાસ પર નહીં પરંતુ સંદર્ભના વિષય પર ભાર મૂકવામાં આવે છે.

૨૭. અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૨ (૧) (ઈ) માં 'અદાલત' શબ્દની ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને, અને કોઈ પક્ષે અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ 'અદાલત' માં અરજીને પ્રાધાન્ય આપવું પડે છે, જેથી આ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે મધ્યસ્થી ચુકાદાને પડકારવાના હેતુથી, શું અરજદાર

દ્વારા અહીં અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી, અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલત સમક્ષ જાળવવા યોગ્ય છે કે નહીં, અને અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલત પાસે આવી અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે કે નહીં, તે અદાલત માટે પહેલા નક્કી કરવું જરૂરી બને છે કે, શું વાણિજ્યિક અદાલત અમદાવાદની અદાલતને મધ્યસ્થતાની વિષયવસ્તુ બનાવતા પ્રશ્નો નક્કી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે, જો તે દીવાની દાવામાં ઉદ્ભવ્યા હોય.

૨૮. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં કાયદો ખૂબ જ સારી રીતે સ્થાપિત છે. હાકમ સિંહ વિરુદ્ધ મેસર્સ ગેમોન (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ, (૧૯૭૧) ૩ એસ. સી. આર. ૩૧૪ માં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“સંહિતા હેઠળ તેની પાસે ન હોય તેવી અદાલતને તેમના કરારના અધિકારક્ષેત્ર દ્વારા પ્રદાન કરવા માટે કરાર દ્વારા પક્ષો માટે તે ખુલ્લું નથી. પરંતુ જ્યાં બે કે તેથી વધુ અદાલતો સિવિલ પ્રોસિજર કોડ હેઠળ દાવાની સુનાવણી કરવા અથવા પક્ષકારો વચ્ચેની સમજૂતીની કાર્યવાહી કરવા માટે હોય કે તેમની વચ્ચેના વિવાદની સુનાવણી આવી અદાલતોમાંથી એકમાં કરવામાં આવશે તે જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ નથી. આવા કરાર કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૮નું ઉલ્લંઘન કરતા નથી.

૨૯. વર્તમાન કેસની હકીકતોના સંદર્ભમાં, કોઈપણ વિવાદો અને મતભેદોની સ્થિતિમાં લવાદનું સ્થળ રાજસ્થાન રાજ્યના જયપુરમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. કરારની શરતો વધુમાં પૂરી પાડે છે કે મધ્યસ્થીનો ચુકાદો કોઈ પણ પક્ષને સ્વીકાર્ય ન હોય તેવી સ્થિતિમાં, પછી રાજસ્થાન રાજ્યમાં સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત સમક્ષ યોગ્ય કાનૂની ઉપાય મેળવવા માટે કોઈ પણ પક્ષ માટે તે ખુલ્લું રહેશે. તેથી, કરાર દ્વારા પક્ષકારોએ રાજસ્થાન રાજ્યના જયપુર ખાતેની અદાલતો સુધી અધિકારક્ષેત્ર મર્યાદિત કર્યું હતું, જેમાં અન્ય અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવામાં આવ્યું હતું, જે પક્ષો વચ્ચેના કરાર વિના પણ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા હોઈ શકે છે. એ. બી. સી. લેમિનાર્ટ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ એ. પી. એજન્સીઓ, સાલેમના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પછી કાયદાની આ સ્થિતિ સ્પષ્ટ છે, જેનો અહેવાલ એ. આઈ. આર. (૧૯૮૯) ૨ એસ. સી. સી. ૧૬૩ માં આપવામાં આવ્યો છે. સુપ્રીમ કોર્ટે ઉપરોક્ત નિર્ણયના ફકરા ૧૮માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“આમ હવે તે એક સ્થાયી સિદ્ધાંત છે કે જ્યાં બે અથવા વધુ સક્ષમ અદાલતો હોઈ શકે છે જે કાર્યવાહીના કારણના એક ભાગ પર પરિણામી દાવાને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે, જો કરારના પક્ષો તેમની વચ્ચે ઊભી થઈ શકે તેવા વિવાદની સુનાવણી માટે આવી કોઈ એક અદાલતમાં

અધિકારક્ષેત્ર સોંપવા સંમત થાય તો કરાર માન્ય રહેશે.જો આપો કરાર સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ અને સ્પષ્ટ હોય અને અસ્પષ્ટ ન હોય તો તેને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૩ અને ૨૮ દ્વારા અસર થતી નથી. આને કાયદાની વિરુદ્ધ કરાર કરતા ૨૪૦૮ પક્ષો તરીકે સમજી શકાતું નથી.વેપારી કાયદો અને વ્યવહાર આવા કરારોને મંજૂરી આપે છે.”

૩૦. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પણ સંકેત આપ્યો હતો કે જ્યારે અદાલતે બાકાતી કલમ અનુસાર અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્નનો નિર્ણય લેવો હોય, ત્યારે પદભ્રષ્ટ અભિવ્યક્તિ અથવા કલમનો યોગ્ય અથ કાઢવો જરૂરી છે.

૩૧. સુપ્રીમ કોર્ટ એ. બી. સી. લેમિનાર્ટ (ઉપરોક્ત) માં આ કલમ પર વિચારણા કરી રહી હતી જે નીચે મુજબ છે:—

“આ વેચાણમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદ કૈરા અધિકારક્ષેત્રને આધિન રહેશે.”

૩૨. ઉપરોક્ત કલમની માન્યતા અને અસરને ધ્યાનમાં લેતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે અદાલતની અધિકારક્ષેત્રને બહાર કાઢવાનો હેતુ ધરાવતો કરાર સંપૂર્ણપણે જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ છે અને તેથી તે રદબાતલ

છે.ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૨૮નું નિર્માણ કરતા કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે દરેક કરાર કે જેના દ્વારા કોઈ પણ પક્ષ સામાન્ય ટ્રિબ્યુનલમાં સામાન્ય કાનૂની કાર્યવાહી દ્વારા કોઈપણ કરાર હેઠળ અથવા તેના સંદર્ભમાં તેના અધિકારોને લાગુ કરવા માટે સંપૂર્ણપણે પ્રતિબંધિત છે, અથવા જે સમયને મર્યાદિત કરે છે જેમાં તે આ રીતે તેના અધિકારોને લાગુ કરી શકે છે, તે હદ સુધી રદબાતલ છે.જો કે, આ બે અપવાદોને આધિન રહેશે, એટલે કે, (૧) મધ્યસ્થીનો સંદર્ભ આપવા અને તેના ચુકાદાનું પાલન કરવા માટેનો કરાર, (૨) વ્યાપારી કાયદાની બાબત તરીકે અને કરાર પર અથવા તેના સંબંધમાં વિવાદો રજૂ કરવાની પ્રથા તરીકે સંમત યોગ્ય અધિકારક્ષેત્ર માટે અને અન્ય અધિકારક્ષેત્રો યોગ્ય હોવા છતાં નહીં.તેથી, તેનો અર્થ સ્પષ્ટ છે કે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને સંપૂર્ણપણે બહાર કાઢવાનો કરાર ગેરકાયદેસર અને રદબાતલ જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ હોવા છતાં, ઘણી અદાલતોમાંથી એકમાં અધિકારક્ષેત્રને મર્યાદિત કરવું કે જે અન્યથા અધિકારક્ષેત્ર ધરાવશે તે જાહેર નીતિનો વિરોધ કરશે નહીં.

૩૩. હાકમ સિંહ (સુપ્રા) ના કેસમાં અગાઉના નિર્ણય સહિત આ વિષય પરના સમગ્ર કેસ-કાયદાને ધ્યાનમાં લીધા પછી, એ. બી. સી. લેમિનાર્ટ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (સુપ્રા) માં કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર આવી કે:

“.....જ્યાં આવી બાકાતી કલમ આવે છે, ત્યાં અન્ય અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને હકાલપટ્ટી કરવામાં આવે છે કે કેમ તે જોવું યોગ્ય છે. જ્યારે કલમ સ્પષ્ટ હોય, ત્યારે કરારની અસંદિગ્ધ અને ચોક્કસ સ્વીકૃત કલ્પનાઓ પક્ષોને બંધનકર્તા રહેશે અને જ્યાં સુધી જાહેરાતની ગેરહાજરી દર્શાવી ન શકાય ત્યાં સુધી અન્ય અદાલતોએ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનું ટાળવું જોઈએ. જ્યારે 'એકલા', 'માત્ર', 'વિશિષ્ટ' અને તેના જેવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે બહિષ્કાર કલમના નિર્માણના સંદર્ભમાં કોઈ મુશ્કેલી ન હોઈ શકે. યોગ્ય કિસ્સાઓમાં આવા શબ્દો વિના પણ 'એક્સપ્રેસિઓ યુનિઅસ એસ્ટ એક્સક્લુસિઓ અલ્ટેરિયસ' 'એકની અભિવ્યક્તિ બીજાની બાકાત છે' સૂત્ર લાગુ કરી શકાય છે. યોગ્ય કેસ શું છે તે કેસની હકીકતો પર આધારિત રહેશે. આવા કિસ્સામાં એક વસ્તુનો ઉલ્લેખ અન્ય વસ્તુનો બહિષ્કાર સૂચવી શકે છે. જ્યારે કરારમાં ચોક્કસ અધિકારક્ષેત્ર નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે છે ત્યારે અન્ય તમામને તેની કામગીરીમાંથી બાકાત રાખવાનો ઇરાદો આવા કિસ્સાઓમાં અનુમાનિત થઈ શકે છે. તેથી તેનો યોગ્ય અર્થ કાઢવો જરૂરી છે.”

૩૪. એ. બી. સી. લેમિનાર્ટ (ઉપરોક્ત) માં ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને લાગુ કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચેના શબ્દોમાં વિચારણા હેઠળના ખંડનો અર્થ કાઢ્યો:

“આમ કૈરા અદાલતને અન્યથા પણ અધિકારક્ષેત્ર મળ્યું હોત. મેટાલિક ચાર્નના બોબિન સાલેમ ખાતે પ્રતિવાદીના સરનામે પહોંચાડવામાં આવ્યા હતા, જે તેથી, સાલેમ ખાતેની અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર મેળવવા માટે જોડાણ પરિબળ પૂરું પાડશે.જો બે અધિકારક્ષેત્રોમાંથી એકને કલમ ૧૧ દ્વારા બાકાત રાખવામાં આવે તો તે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને સંપૂર્ણપણે દૂર કરશે નહીં અને તેથી, જાહેર નીતિ સામે રદબાતલ નહીં થાય અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૩ અને ૨૮નું ઉદ્ધંધન કરશે નહીં. પછી પ્રશ્ન એ છે કે શું સાલેમ ખાતેની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખ્યું હોવાનું માની શકાય છે.કલમ 'આ વેચાણમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદ કૈરા અધિકારક્ષેત્રને આધિન રહેશે' માં અમને 'વિશિષ્ટ', 'એકલા', 'માત્ર' અને તેના જેવા બાકાત શબ્દો દેખાતા નથી.શું 'એક્સપ્રેસિયો યુનિઅસ ઇસ્ટ એક્સક્લુઝિવો અલ્ટરિયસ' કહેવતને કેસની હકીકતો અને સંજોગો હેઠળ લાગુ કરી શકાય?પુષ્ટિકરણનો આદેશ કોઈ મદદરૂપ નથી.અન્ય સામાન્ય નિયમો અને શરતો પણ અન્ય અધિકારક્ષેત્રોને બાકાત રાખવાનું સૂચક નથી.કેસની હકીકતો અને સંજોગો હેઠળ અમે માનીએ છીએ કે કાયરાના અધિકારક્ષેત્ર સાથે જોડાણ પરિબળને કાયરાની અંદર કરારની સ્થિતિ નક્કી કરીને સુનિશ્ચિત કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ જોડાણ પરિબળો ધરાવતા અન્ય અધિકારક્ષેત્રોને સ્પષ્ટ રીતે, સ્પષ્ટ રીતે

અને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા ન હતા.તે સ્થિતિ હોવાથી એવું ન કહી શકાય કે સાલેમ ખાતેની અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર કે જે અદાલત અન્યથા કાયદા હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી હતી, જોકે તેમાં માલની ડિલિવરીના પરિબળને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યું હતું.”

૩૫. જો કે, વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, આપણે જોઈએ છીએ કે રાજસ્થાનની અદાલતો સિવાયની અદાલતોને બાકાત રાખવી એ ચોક્કસ છે કારણ કે ઉપર ઉલ્લેખિત કલમમાં ખાસ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે રાજસ્થાન રાજ્યની અદાલતો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવશે.

૩૬. ઉપરોક્ત તમામ નિર્ણયોની વિચારણા કર્યા પછી, સ્થિતિ સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યાં બે અથવા વધુ સક્ષમ અદાલતોને કોઈ બાબતને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર હોય, જો કરાર દ્વારા પક્ષો તેમાંથી માત્ર એકમાં જ અધિકારક્ષેત્ર નક્કી કરવા માટે સંમત થાય, તો આવા કરાર અથવા કરારને માન્ય ઠેરવવો પડશે.તેના પરિણામો એ હશે કે જે અદાલતને કરાર દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર આપવામાં આવ્યું હતું તે એકમાત્ર અદાલત હશે જે આવા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે હકદાર હશે.હકીકતમાં, તે અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવાનો પ્રશ્ન નથી પરંતુ ચૂંટણી અથવા અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવાનો પ્રશ્ન છે.જ્યાં બે અથવા વધુ અદાલતો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે કારણ કે તેમાં કાર્યવાહીના કારણનો એક ભાગ

ઊભો થયો હોઈ શકે છે, પક્ષકારો અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવાનો કરાર કરી શકે છે અને તેને એક અથવા વધુ અદાલતો સુધી મર્યાદિત રાખવાનું પસંદ કરી શકે છે. હાલની ચર્ચામાં, અમે એવી ધારણા પર આગળ વધ્યા છીએ કે અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલતનો પણ અધિકારક્ષેત્ર છે, જો કે સુશ્રી વ્યાસની દલીલ છે કે કાર્યવાહીના કારણનો કોઈ ભાગ અમદાવાદની અદાલતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રમાં ઊભો થયો નથી. તેમ છતાં, એમ ધારીને કે અમદાવાદની અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર છે, ઉપરોક્ત કલમ ૮.૫ ને ધ્યાનમાં રાખીને, આવા અધિકારક્ષેત્રને પક્ષો વચ્ચેના કરાર દ્વારા બાકાત રાખવામાં આવ્યું છે અને આ બાબતમાં માત્ર રાજસ્થાનની અદાલતો જ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવશે.

૩૭. હવે આપણે શ્રી વૈદનકરની મુખ્ય દલીલ પર આવીએ છીએ કે અમદાવાદ ખાતેની વાણિજ્યિક અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૩૪ હેઠળની એક હોવાથી, અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી યોગ્ય અદાલત તે અદાલત હશે જેની પ્રાદેશિક મર્યાદામાં મધ્યસ્થીની કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી હતી અને ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો. શ્રી વૈદનકરના જણાવ્યા અનુસાર, કાર્યવાહી અમદાવાદમાં હાથ ધરવામાં આવી હતી અને વિવાદિત ચુકાદો અમદાવાદમાં આપવામાં આવ્યો હતો, તેથી અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલતને સ્પષ્ટ રીતે અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજી સ્વીકારવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.

૩૮. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે મધ્યસ્થીની કાર્યવાહીનું સંચાલન અને ચુકાદો આપવો એ આ ક્ષણે અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે એમ ધારીને અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર હોવા છતાં, તેને બાકાત રાખવાની કલમ (ઉપર ઉલ્લેખિત કલમ ૮.૫) ને ધ્યાનમાં રાખીને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવે છે.

૩૯. આવા સંજોગોમાં શ્રી વૈદનકરની આ દલીલનું કોઈ પરિણામ નથી.જો કે, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે મધ્યસ્થીની કાર્યવાહીનું સ્થળ અમદાવાદની વાણિજ્યિક અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે, અમે આ દરખાસ્ત સાથે વ્યવહાર કરવા માટે આગળ વધ્યા.

૪૦. અમારો મત છે કે મધ્યસ્થીની કાર્યવાહીની સ્થિતિ અદાલતોમાં અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરતી નથી.પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્નને ધ્યાનમાં લેતી વખતે, મધ્યસ્થતાના આહ્વાનને બદલે દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હોત તો વિવાદની વિષયવસ્તુ નક્કી કરવા માટે અદાલતની ક્ષમતાને ધ્યાનમાં લેવી મહત્વપૂર્ણ અથવા તેના બદલે મહત્વપૂર્ણ છે.આર્બિટ્રેશનના સંદર્ભના વિષયની રચના કરતા કયા પ્રશ્નો છે જે ચુકાદામાં પરિણમ્યા છે તેની ખાતરી કરવી પડશે.ધારો કે, તે

પ્રશ્નો દાવામાં ઊભા થયા છે, તો પછી વ્યક્તિએ એ શોધવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ કે આવા દાવાનો નિર્ણય લેવા માટે કઈ સક્ષમ અદાલત હશે.

૪૧. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે સીધેસીધું બ્રાહ્મણી રિવર પેલેટ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ કામચી ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ (સિવિલ અપીલ નંબર ૫૮૫૦/૨૦૧૯, ૨૫મી જુલાઈ ૨૦૧૯ના રોજ નક્કી કરાયેલ) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના તાજેતરના ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ અને તેના પર આધાર રાખી શકીએ છીએ. અમે સંબંધિત અવલોકનો આ રીતે ટાંકીએ છીએ:

“૧૦. કાયદાની કલમ ૨ (૨) મુજબ, ભાગ-૧ એ તમામ લવાદને લાગુ પડશે જ્યાં લવાદનું સ્થળ ભારતમાં છે. કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઈ) કાયદાના ભાગ-૧ના સંદર્ભમાં "અદાલત" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને મધ્યસ્થતાના સ્થળનું સંચાલન કરશે.

૧૧. બાલ્કોમાં, બંધારણીય બેન્ચ સમક્ષ આ મુદ્દો ઊભો થયો હતો કે શું આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદોમાં, જેમની લવાદની ન્યાયિક અથવા કાનૂની બેઠક ભારતની બહાર હતી, શું આ અધિનિયમના ભાગ-૧ની જોગવાઈઓ ભાટિયા ઇન્ટરનેશનલ વિરુદ્ધ બલ્ક ટ્રેડિંગ એસ. એ. અને અન્ય (૨૦૦૨) ૪ એસ. સી. સી. ૧૦૫માં જણાવ્યા મુજબ રાહત

આપવા માટે લાગુ થશે કે કેમ.બાલ્કોની બંધારણીય ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું કે "જો લવાદની કાનૂની અથવા ન્યાયિક બેઠક ભારતની બહાર હોય, તો લવાદ અને સમાધાન અધિનિયમ, ૧૯૯૬નો ભાગ-૧ આવી લવાદોને લાગુ પડશે નહીં; અને જો લવાદ કરારની કલમ ૧૯૯૬ના અધિનિયમના ભાગ-૧ને લવાદને લાગુ કરવા માગે છે, જ્યાં લવાદની ન્યાયિક બેઠક ભારતની બહાર હોય, તો પણ ભાગ-૧ લવાદની બેઠકના લવાદ કાયદા સાથે અસંગત હદ સુધી લાગુ થશે નહીં.

૧૨. બાલ્કોમાં, કોર્ટે કાયદાની કલમ ૨૦ (૩) ના સંદર્ભમાં "બેઠક" અને "સ્થળ" વચ્ચેના તફાવત પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો. કાયદાની કલમ ૨૦ (૩) પક્ષોને પક્ષો દ્વારા સંમત થયેલા કોઈપણ સ્થળે બેઠકો, કાર્યવાહી અને સુનાવણી હાથ ધરવાની મંજૂરી આપે છે.બાલ્કોમાં, અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે કે ભારતમાં "બેઠેલા" આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદમાં, પક્ષો પરસ્પર સમજૂતી દ્વારા ભારતની બહાર લવાદની કાર્યવાહી કરી શકે છે.જોકે, આનાથી મધ્યસ્થતાની બેઠક બદલવાની અસર નહીં થાય, જે ભારતમાં જ રહેશે.ત્યારબાદ કોર્ટ એવી પરિસ્થિતિની કલ્પના કરે છે કે જ્યાં આર્બિટ્રેશન એગ્રીમેન્ટ વિદેશી બેઠકને નિયુક્ત કરે છે અને આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ને પણ આર્બિટ્રેશન કાર્યવાહીના સંચાલન માટે લાગુ કાયદા તરીકે પસંદ કરે છે અને આવા સંજોગોમાં, પક્ષકારો દ્વારા

નિર્ધારિત સ્થળ પર હાથ ધરવામાં આવેલી આર્બિટ્રેશનની સુનાવણીની અસર મધ્યસ્થતાની બેઠકને બદલવાની રહેશે નહીં જે ભારતમાં રહેશે.પેરા (૧૦૦) માં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૧૦૦. સાચું છે કે, આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપારી લવાદમાં, ભારતમાં બેઠક હોવાથી, ભારતની બહાર સુનાવણીની જરૂર પડી શકે છે.આવા સંજોગોમાં, મધ્યસ્થતાની સુનાવણી પક્ષકારો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલા સ્થળે હાથ ધરવામાં આવશે, પરંતુ તેની અસર મધ્યસ્થતાની બેઠક બદલવાની રહેશે નહીં જે ભારતમાં રહેશે.આ સંબંધમાં કાનૂની સ્થિતિનો સારાંશ રેડફર્ન અને હન્ટર, ધ લો એન્ડ પ્રેક્ટિસ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ કોમર્શિયલ આર્બિટ્રેશન (૧૯૮૬) દ્વારા પી.૬૯ "મધ્યસ્થતાનું સ્થળ" શીર્ષક હેઠળ નીચેના ફકરામાં:

અમારા મતે, આ વ્યવહારુ વિચારણાઓ અને "બેઠક" [કલમ ૨૦ (૧) અને ૨૦ (૨)] અને "સ્થળ" [કલમ ૨૦ (૩)] વચ્ચેના તફાવતનું સાચું નિરૂપણ છે.અમે અહીં નિર્દેશ કરી શકીએ છીએ કે "બેઠક" અને "સ્થળ" વચ્ચેનો તફાવત એ ઘટનામાં ખૂબ જ નિર્ણાયક રહેશે, મધ્યસ્થી કરાર વિદેશી દેશને મધ્યસ્થતાની "બેઠક"/"સ્થળ" તરીકે નિયુક્ત કરે છે અને મધ્યસ્થી

અધિનિયમ, ૧૯૯૬ ને મધ્યસ્થી કાર્યવાહીને સંચાલિત ક્યુરિયલ કાયદો/કાયદો તરીકે પણ પસંદ કરે છે.તે નક્કી કરવા માટે વ્યક્તિગત કરારના નિર્માણની બાબત હશે કે કેમ:

(i) મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની પસંદગીને ક્યુરિયલ કાયદો તરીકે ધ્યાનમાં રાખીને, નિયુક્ત વિદેશી "બેઠક" ને વાસ્તવમાં માત્ર "સ્થળ"/"સ્થળ" માટે જોગવાઈ તરીકે વાંચવામાં આવશે, અથવા

((૨) વિદેશી બેઠકનો ચોક્કસ હોદ્દો, તેની સાથે તે દેશના લવાદ/ક્યુરિયલ કાયદાની પસંદગી હોવી જરૂરી છે, જે લવાદ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ના પક્ષકારો દ્વારા વિરોધાભાસી પસંદગીની પસંદગી પર પ્રભુત્વ ધરાવશે અને તેનો સમાવેશ કરશે.

જો પક્ષકારોની સમજૂતી ભારતમાં મધ્યસ્થતાની "બેઠક"/"સ્થળ" ની જોગવાઈ કરવા માટે અર્થઘટન કરવામાં આવે તો જ મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૯૬નો ભાગ ૧ લાગુ થશે.જો કરાર ભારતની બહાર "બેઠક"/"સ્થળ" ની જોગવાઈ કરવા માટે કરવામાં આવે છે, તો ભાગ ૧ એ બેઠકના લવાદ કાયદા સાથે અસંગત હદ સુધી

લાગુ થશે નહીં, પછી ભલે કરારમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવે કે લવાઈ અધિનિયમ, ૧૯૯૬ લવાઈની કાર્યવાહીનું સંચાલન કરશે.”

૧૩. અગાઉ સૂચવ્યા મુજબ, કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઈ) "દાવાના વિષય" શબ્દના સંદર્ભમાં "કોર્ટ" ની વ્યાખ્યા આપે છે.કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઈ) મુજબ, જો "દાવાનો વિષય" બે અથવા વધુ અદાલતોના મધ્યસ્થ અધિકારક્ષેત્રમાં સ્થિત હોય, તો પક્ષો સક્ષમ અદાલતોમાંથી એકમાં અધિકારક્ષેત્રને મર્યાદિત કરવા માટે સંમત થઈ શકે છે.બાલ્કોના પેરા (૯૬) માં, સુપ્રીમ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઈ) માં "વિષય-બાબત" શબ્દ મધ્યસ્થીની કાર્યવાહી પર દેખરેખ રાખતી અદાલતની ઓળખ કરવા માટે છે.સુપ્રીમ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઈ) ની જોગવાઈઓને કાયદાની કલમ ૨૦ સાથે મળીને વાંચવી પડશે જે પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાને "મધ્યસ્થતાના સ્થળ" તરીકે માન્યતા આપે છે.અધિનિયમના ભાગ-૧ દ્વારા સંચાલિત મધ્યસ્થતાઓને લગતા બાલ્કોમાં પેરા નંબર (૯૬) માં અવલોકનો એટલે કે જ્યાં ભારતમાં "મધ્યસ્થતાનું સ્થળ" નીચે મુજબ વાંચે છે:-

“૯૬.અમારો અભિપ્રાય છે કે, "મધ્યસ્થતાના વિષય" શબ્દને "દાવાના વિષય" સાથે ભેળસેળ કરી શકાતી નથી.કલમ ૨

(૧) (ઇ) માં "વિષય-વસ્તુ" શબ્દ ભાગ ૧ સુધી મર્યાદિત છે. તેનો સંદર્ભ અને વિવાદ નિવારણની પ્રક્રિયા સાથે જોડાણ છે. તેનો હેતુ આર્બિટ્રેશન કાર્યવાહી પર સુપરવાઈઝરી નિયંત્રણ ધરાવતી અદાલતોને ઓળખવાનો છે. તેથી, તે એવી અદાલતનો ઉલ્લેખ કરે છે જે અનિવાર્યપણે આર્બિટ્રેશન પ્રક્રિયાની બેઠકની અદાલત હશે. અમારા મતે, કલમ ૨ (૧) (ઇ) ની જોગવાઈનો અર્થ કલમ ૨૦ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને થવો જોઈએ જે પક્ષની સ્વાયત્તતાને માન્યતા આપે છે. અપીલકર્તાઓ માટે વિદ્વાન વકીલ દ્વારા પ્રસ્તાવિત સાંકડી રચનાને સ્વીકારવી, હકીકતમાં, કલમ ૨૦ ને નિર્રથક બનાવશે. અમારા મતે, વિધાનસભાએ ઇરાદાપૂર્વક બે અદાલતોને અધિકારક્ષેત્ર આપ્યું છે એટલે કે અદાલત કે જેની પાસે અધિકારક્ષેત્ર હશે જ્યાં કાર્યવાહીનું કારણ સ્થિત છે અને અદાલતો જ્યાં મધ્યસ્થી થાય છે. આ જરૂરી હતું કારણ કે ઘણા પ્રસંગોએ કરાર એવી જગ્યાએ મધ્યસ્થતાની બેઠક પૂરી પાડી શકે છે જે બંને પક્ષો માટે તટસ્થ હશે. તેથી, જ્યાં આર્બિટ્રેશન થાય છે તે અદાલતોએ આર્બિટ્રેશન પ્રક્રિયા પર સુપરવાઈઝરી નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી રહેશે. ઉદાહરણ તરીકે, જો લવાઈ દિલ્હીમાં યોજાય છે, જ્યાં કોઈ પણ પક્ષ દિલ્હીનો નથી, (દિલ્હીને મુંબઈના પક્ષ અને કોલકાતાના પક્ષ વચ્ચે તટસ્થ સ્થળ તરીકે પસંદ

કરવામાં આવ્યું છે) અને દિલ્હીમાં બેઠેલું ટ્રિબ્યુનલ લવાદ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૧૭ હેઠળ વચગાળાનો આદેશ પસાર કરે છે, તો કલમ ૩૭ હેઠળ આવા વચગાળાના આદેશ સામે અપીલ દિલ્હીની અદાલતો પર હોવી જોઈએ કારણ કે લવાદની કાર્યવાહી અને ટ્રિબ્યુનલ પર દેખરેખ રાખતી અદાલતો છે.આ એ હકીકતને ધ્યાનમાં લીધા વગર હશે કે કરાર હેઠળ કરવાની જવાબદારીઓ મુંબઈ અથવા કોલકાતામાં કરવાની હતી, અને માત્ર દિલ્હીમાં મધ્યસ્થી થવાની છે.આવા સંજોગોમાં, બંને અદાલતોને અધિકારક્ષેત્ર હશે એટલે કે તે અદાલત કે જેના અધિકારક્ષેત્રમાં દાવાનો વિષય સ્થિત છે અને તે અદાલતો કે જેના અધિકારક્ષેત્રમાં વિવાદનો ઉકેલ એટલે કે લવાદ સ્થિત છે.”

૧૪. પેરા નંબર (૮૬) માં ઉપરોક્ત અવલોકનો એ સંદર્ભમાં છે કે ઘણા પ્રસંગોએ, સમજૂતી એવી જગ્યાએ મધ્યસ્થતાની બેઠક પૂરી પાડી શકે છે જે બંને પક્ષો માટે તટસ્થ હશે.આવા સંજોગોમાં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે બંને અદાલતો પાસે અધિકારક્ષેત્ર હશે, એટલે કે તે અદાલત કે જેના અધિકારક્ષેત્રમાં દાવાની "વિષયવસ્તુ" સ્થિત છે અને તે અદાલત કે જેના અધિકારક્ષેત્રમાં વિવાદનું નિરાકરણ એટલે કે લવાદનું "સ્થળ" સ્થિત છે.

૧૫. કાયદાની કલમ ૨૦ મુજબ, પક્ષો મધ્યસ્થતાના સ્થળ પર સંમત થવા માટે સ્વતંત્ર છે.પક્ષની સ્વાયત્તતાનો અર્થ પક્ષકારોએ ન્યાયક્ષેત્ર પસંદ કરવાના સંદર્ભમાં કરવો પડશે, જે ન્યાયક્ષેત્ર ધરાવતી બે અથવા વધુ સક્ષમ અદાલતોમાંથી ન્યાયક્ષેત્ર ધરાવે છે.સ્વાસ્થિક ગેસીસ (પી) લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (૨૦૧૩) ૯ એસ. સી. સી. ૩૨ કેસમાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણયમાં આ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે.આ કેસમાં પ્રતિવાદી-ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડે રાજસ્થાનના જયપુર સ્થિત મેસર્સ સ્વાસ્થિક ગેસ (પી) લિમિટેડને તેમના માલવાહક એજન્ટ તરીકે નિયુક્ત કર્યા હતા.પક્ષકારો વચ્ચે વિવાદ ઊભો થયો કારણ કે લુબ્રિકન્ટ્સનો મોટો જથ્થો અરજદાર દ્વારા વેચી શકાયો ન હતો અને તેનો સૌહાર્દપૂર્ણ રીતે ઉકેલ લાવી શકાયો ન હતો.ઉપરોક્ત બાબતમાં, પક્ષો વચ્ચેના કરારની કલમ ૧૮માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કરાર કોલકાતાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને આધિન રહેશે.અપીલકર્તા-સ્વાસ્થિકે કલમ ૧૮-આર્બિટ્રેશન કલમ લાગુ કરી અને આર્બિટ્રેટરની નિમણૂક માટે રાજસ્થાન હાઈકોર્ટ સમક્ષ કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ અરજી દાખલ કરી.પ્રતિવાદીએ આ મામલે રાજસ્થાન હાઈકોર્ટના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રના અભાવની અરજી ઉઠાવીને અન્ય બાબતોની સાથે સ્વાસ્થિક દ્વારા કરવામાં આવેલી

અરજીનો વિરોધ કર્યો હતો.ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશનની અરજી હતી કે કરાર કોલકાતાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને આધિન કરવામાં આવ્યો છે અને રાજસ્થાન હાઈકોર્ટમાં કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ અરજી સાથે વ્યવહાર કરવા માટે પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ છે. નિયુક્ત ન્યાયાધીશે એવું માન્યું હતું કે રાજસ્થાન હાઈકોર્ટ પાસે કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ અરજીને ધ્યાનમાં લેવા માટે પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્ર નથી અને સ્પસ્તિકને કલકત્તા હાઈકોર્ટમાં આનિટ્રેશન અરજી દાખલ કરવાની સ્વતંત્રતા આપી હતી, જે આદેશને સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો.કરારમાં "એકલા", "માત્ર", "વિશિષ્ટ" અથવા "વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર" જેવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી અને આવા શબ્દોનો ઉપયોગ નિર્ણાયક નથી અને આવા શબ્દોનો ઉપયોગ ન કરવાથી પક્ષકારોના ઇરાદા પર કોઈ ભૌતિક ફરક પડતો નથી.–

“૩૧. તાત્કાલિક કેસમાં, અપીલકર્તા એ વાત પર વિવાદ કરતા નથી કે કાર્યવાહીના કારણનો એક ભાગ કોલકાતામાં ઊભો થયો છે.અપીલકર્તા જે કહે છે તે એ છે કે કાર્યવાહીના કારણનો એક ભાગ જયપુરમાં પણ ઊભો થયો છે અને તેથી, રાજસ્થાન હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા નિયુક્ત ન્યાયાધીશને કલમ ૧૧ હેઠળ મધ્યસ્થીની નિમણૂક માટે અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં

આવેલી અરજી પર વિચાર કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.સંહિતાની કલમ ૨૦ (સી) સાથે વાંચી શકાય તેવા ૧૯૯૬ના કાયદાની કલમ ૧૧ (૧૨) (બી) અને કલમ ૨ (ઈ) ને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમાં કોઈ શંકા નથી કે મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા રાજસ્થાન હાઈકોર્ટના નિયુક્ત ન્યાયાધીશ પાસે આ બાબતમાં અધિકારક્ષેત્ર છે.પ્રશ્ન એ છે કે, શું કરારની કલમ ૧૮ના આધારે પક્ષો જયપુરની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા માટે સંમત થયા છે અથવા, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કરારની કલમ ૧૮ને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજસ્થાન હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયાધીશના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવામાં આવ્યું છે?

૩૨. ઉપરોક્ત પ્રશ્નના જવાબ માટે, આપણે કરારમાં અધિકારક્ષેત્રની કલમની અસર જોવી પડશે જે પૂરી પાડે છે કે કરાર કોલકાતાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને આધિન રહેશે.તે એક હકીકત છે કે કરારમાં અધિકારક્ષેત્રની કલમની જોગવાઈ કરતી વખતે "એકલા", "માત્ર", "વિશિષ્ટ" અથવા "વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર" જેવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ અમારા મતે, આ નિર્ણાયક નથી અને કોઈ ભૌતિક તફાવત નથી કરતું.કરારમાં કલમ ૧૮ રાખવાનો પક્ષકારોનો ઈરાદો સ્પષ્ટ અને

સ્પષ્ટ છે કે કોલકાતાની અદાલતોને અધિકારક્ષેત્ર હશે, જેનો અર્થ છે કે માત્ર કોલકાતાની અદાલતોને જ અધિકારક્ષેત્ર હશે.તે એટલા માટે છે કારણ કે અધિકારક્ષેત્રની કલમના નિર્માણ માટે, કરારની કલમ ૧૮ ની જેમ, મહત્તમ એક્સપ્રેસિયો યુનિઅસ ઇસ્ટ એક્સકલુઝિવો અલ્ટરિયસ અમલમાં આવે છે કારણ કે તેનાથી વિપરીત સૂચવવા માટે કંઈ નથી.આ કાનૂની સિદ્ધાંતનો અર્થ એ છે કે એકની અભિવ્યક્તિ બીજાને બાકાત રાખે છે.આ કરાર કોલકાતાની અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને આધીન છે એવી જોગવાઈ કરીને, પક્ષકારોએ અન્ય અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને પરોક્ષ રીતે બાકાત રાખ્યું છે.જ્યાં કરાર કોઈ ચોક્કસ સ્થળે અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને સ્પષ્ટ કરે છે અને આવી અદાલતોને આ બાબત સાથે વ્યવહાર કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર હોય છે, ત્યારે અમે વિચારીએ છીએ કે એક નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવી શકે છે કે પક્ષો અન્ય તમામ અદાલતોને બાકાત રાખવાનો ઇરાદો ધરાવે છે.આ પ્રકારની કલમ કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૩ દ્વારા બિલકુલ અસરગ્રસ્ત નથી.આવી કલમ ન તો કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત છે અને ન તો તે જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ છે.તે કોઈ પણ રીતે કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૮નું ઉલ્લંઘન કરતું નથી.

૩૩. ઉપરોક્ત અભિપ્રાયને હકમ સિંહ વિરુદ્ધ ગેમોન ઇન્ડિયા લિમિટેડ (૧૯૭૧) ૧ એસ. સી. સી. ૨૮૬, એ. બી. સી. લેમિનાર્ટ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ એ. બી. સી. એજન્સીઝ (૧૯૮૯) ૨ એસ. સી. સી. ૧૬૩, આર. એસ. ડી. વી. ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ શ્રી વલ્લભ ગ્લાસ વર્ક્સ લિમિટેડ (૧૯૮૩) ૨ એસ. સી. સી. ૧૩૦, એન્જલ ઇન્સ્યુલેશન વિરુદ્ધ ડેવી એશોમોર ઇન્ડિયા લિમિટેડ (૧૯૮૫) ૪ એસ. સી. સી. ૧૫૩, શ્રીરામ સિટી યુનિયન ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ રામા મિશ્રા (૨૦૦૨) ૯ એસ. સી. સી. ૬૧૩, હનિલ એરા ટેક્સટાઇલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ એ. સી. સી. પ્યુરોમેટિક ફિલ્ટર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૦૪) ૪ એસ. સી. સી. ૬૭૧ અને બાલાજી કોક ઇન્ડસ્ટ્રી પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ મા ભગવતી કોક ગુજરાત પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૦૯) ૯ એસ. સી. સી. ૪૦૩.”

૧૬. સ્પસ્તિકમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે કરારની કલમ (૧૮) જેવી કલમ કરાર અધિનિયમની કલમ ૨૩ દ્વારા અસર પામશે નહીં અને તે કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી કે તે જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ નથી. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કાયદાની કલમ ૨૦ મુજબ, પક્ષો મધ્યસ્થતાનું સ્થળ પસંદ કરવા માટે સ્વતંત્ર છે. આ "પક્ષની સ્વાયત્તતા" નો અર્થ

કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઇ) હેઠળ સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી બે અથવા વધુ અદાલતોમાંથી અદાલતની પસંદગીના સંદર્ભમાં થવો જોઈએ.

૧૭. ઇન્ડસ મોબાઇલ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન (પી) લિમિટેડ વિરુદ્ધ ડેટાવિંડ ઇનોવેશન્સ (પી) લિમિટેડ અને અન્યો (૨૦૧૭) ૭ એસ. સી. સી. ૬૭૮ ના કિસ્સામાં "સીટ" અને "પ્લેસ ઓફ આર્બિટ્રેશન" વચ્ચેની આંતર-રમત વિચારણા માટે આવી હતી. બાલ્કો, એનરકોન (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ અને અન્યો વિરુદ્ધ એનરકોન જી. એમ. બી. એચ. અને અન્ય (૨૦૧૪) ૫ એસ. સી. સી. ૧ અને રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૧૪) ૭ એસ. સી. સી. ૬૦૩ અને કાયદા પંચના અહેવાલને અનુસરીને કાયદામાં સુધારાનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, બેનચ વતી બોલતા ન્યાયમૂર્તિશ્રી નરીમાને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:—

“૧૮. જો કે, સુધારેલા કાયદામાં ઉપરોક્ત સુધારાઓનો સમાવેશ થતો નથી, સંભવતઃ કારણ કે બાલ્કો (૨૦૧૨) ૮ એસ. સી. સી. ૫૫૨ ચુકાદામાં કોઈ અનિશ્ચિત શરતોમાં કાયદાની કલમ ૨ (૨) ના હેતુ માટે "સ્થળ" ને "ન્યાયિક બેઠક" તરીકે ઓળખવામાં આવ્યું છે. તેણે વધુમાં સ્પષ્ટ કર્યું કે કલમ ૨૦ (૧) અને ૨૦ (૨)

જ્યાં "સ્થળ" શબ્દનો ઉપયોગ થાય છે, તે "ન્યાયિક બેઠક" નો સંદર્ભ આપે છે, જ્યારે કલમ ૨૦ (૩) માં "સ્થળ" શબ્દ "સ્થળ" ની સમકક્ષ છે.આ સ્થાયી કાયદો હોવાથી, સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય ખંડપીઠે કાયદાનું નિર્માણ કરીને પહેલેથી જ જે કર્યું છે તેનો સ્પષ્ટ રીતે સમાવેશ કરવો બિનજરૂરી હોવાનું જણાયું હતું.

૧૯. ઉપરોક્ત તમામ જોગવાઈઓનું નિરીક્ષણ દર્શાવે છે કે જે ક્ષણે બેઠક નિયુક્ત કરવામાં આવે છે, તે એક વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર કલમ સમાન છે.વર્તમાન કેસની હકીકતો પર, તે સ્પષ્ટ છે કે મધ્યસ્થતાનું કેન્દ્ર મુંબઈ છે અને કલમ ૧૯ આગળ સ્પષ્ટ કરે છે કે અધિકારક્ષેત્ર ફક્ત મુંબઈની અદાલતોમાં નિહિત છે.આર્બિટ્રેશનના કાયદા હેઠળ, સિવિલ પ્રોસિજર કોડ જે અદાલતોમાં દાખલ કરેલા દાવાઓને લાગુ પડે છે તેનાથી વિપરીત, "બેઠક" નો સંદર્ભ એ એક ખ્યાલ છે જેના દ્વારા પક્ષકારો દ્વારા આર્બિટ્રેશન કલમ માટે તટસ્થ સ્થળ પસંદ કરી શકાય છે.તટસ્થ સ્થળને શાસ્ત્રીય અર્થમાં અધિકારક્ષેત્ર ન હોઈ શકે—એટલે કે, કાર્યવાહીના કારણનો કોઈ ભાગ તટસ્થ સ્થળ પર ઊભો થયો ન હોઈ શકે અને ન તો સી. પી. સી. ની કલમ ૧૬ થી ૨૧ ની કોઈપણ જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરવામાં આવશે.જોકે, આર્બિટ્રેશન કાયદામાં, ઉપર દર્શાવ્યા

મુજબ, "બેઠક" નક્કી થાય તે ક્ષણે, બેઠક મુંબઈમાં છે તે હકીકત મુંબઈની અદાલતોને પક્ષો વચ્ચેના કરારમાંથી ઉદ્ભવતા મધ્યસ્થ કાર્યવાહીનું નિયમન કરવાના હેતુઓ માટે વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર આપશે.

૨૦. તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં એકથી વધુ અદાલતોનો અધિકારક્ષેત્ર હોય, ત્યાં પક્ષકારો માટે અન્ય તમામ અદાલતોને બાકાત રાખવા માટે તે ખુલ્લું છે. કેસ કાયદાના સંપૂર્ણ વિશ્લેષણ માટે, જુઓ સ્વાસ્થિક ગેસીસ (પી) લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (૨૦૧૩) ૯ એસ. સી. સી. ૩૨ બી. ઇ. સિમોઈસ વોન સ્ટારબર્ગ નિડેન્થલ વિરુદ્ધ છત્તીસગઢ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડ (૨૦૧૫) ૧૨ એસ. સી. સી. ૨૨૫ માં તાજેતરના ચુકાદામાં તેનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. આ કેસ હોવાથી, વિવાદિત ચુકાદાને રદ કરવામાં આવે છે "

૧૮. જ્યાં કરાર કોઈ ચોક્કસ સ્થળે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને સ્પષ્ટ કરે છે, ત્યાં માત્ર આવી અદાલતને જ આ બાબત સાથે વ્યવહાર કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે અને અન્ય તમામ અદાલતોને બાકાત રાખવાનો હેતુ ધરાવતા પક્ષો હશે. વર્તમાન કેસમાં, પક્ષકારો સંમત થયા છે કે

મધ્યસ્થતાનું "સ્થળ" ભુવનેશ્વરમાં હશે.ભુવનેશ્વરને મધ્યસ્થતાના સ્થળ તરીકે ધરાવતા પક્ષકારોની સમજૂતીને ધ્યાનમાં લેતા, પક્ષકારોનો ઇરાદો અન્ય તમામ અદાલતોને બાકાત રાખવાનો છે.સ્વાસ્તિકમાં જણાવ્યા મુજબ, "વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર", "માત્ર", "અનન્ય", "એકલા" જેવા શબ્દોનો ઉપયોગ ન કરવો એ નિર્ણાયક નથી અને તેનાથી કોઈ ભૌતિક ફરક પડતો નથી.

૧૯. જ્યારે પક્ષકારો ભુવનેશ્વરમાં મધ્યસ્થતાનું "સ્થળ" રાખવા માટે સંમત થયા, ત્યારે મદ્રાસ ઉચ્ચ અદાલતે કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવામાં ભૂલ કરી. કાયદાની કલમ ૧૧ (૬) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર માત્ર ઓરિસ્સા હાઈકોર્ટ પાસે હોવાથી, વિવાદિત આદેશને રદ કરવામાં આવે છે."

૪૨. અમે વીડિયોકોન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિરુદ્ધ જેએમસી પ્રોજેક્ટ્સ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડના કેસમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેનો અહેવાલ એ. આઈ. આર. ૨૦૧૩ બોમ્બે ૧૯૨માં આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં નીચે મુજબનું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

“૪. આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ સાથે કલમ ૨ (૧) (ઈ) ના સંયુક્ત વાંચન પર, તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૨ (૧) (ઈ) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૩૪માં ઉલ્લેખિત "આર્બિટ્રલ એવોર્ડ સામે અદાલતનો આશ્રય" શબ્દનો અર્થ એ થશે કે મધ્યસ્થતાની વિષયવસ્તુ બનાવતા પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી આવી અદાલત, જો તે દાવાનો વિષય હોય, તો જ આવી અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે.પ્રતિવાદીને આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની બહાર કરાર આપવામાં આવ્યો હતો અને કામ ગુજરાતના ભરૂચમાં હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું તે સ્વીકૃત હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, પ્રતિવાદીઓ અમદાવાદ ખાતે તેમની નોંધાયેલ કચેરી ધરાવતા હતા, કાયદાની કલમ ૨ (૧) (ઈ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં કાર્યવાહીનું કોઈ કારણ ઊભું થયું નથી. જો પ્રતિવાદીઓ કે જેઓ આર્બિટ્રેશન ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ મૂળ દાવેદાર હતા, જો કોઈ આર્બિટ્રેશન કારણ ન હોત તો દાવો દાખલ કરવો જરૂરી હોત, તો આવો દાવો આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં દાખલ થઈ શક્યો ન હોત અને આમ કલમ ૩૪ હેઠળની અરજી આ અદાલતમાં માત્ર એ આધાર પર દાખલ થઈ શકી ન હોત કે આર્બિટ્રેશન એવોર્ડ મુંબઈમાં આપવામાં આવ્યો હતો.મારા મતે, મધ્યસ્થતાની સ્થિતિ અથવા ચુકાદો ચોક્કસ સ્થળે આપવામાં આવ્યો હતો તે અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવા માટે સુસંગત રહેશે નહીં.તે માત્ર એવી

રીતે અર્થઘટન કરાયેલી આબિટ્રેશનની વિષયવસ્તુ છે કે જાણે આબિટ્રેશનની કાર્યવાહી એવી હોય કે તે આબિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ની કલમ ૩૪ હેઠળ અરજીને સાંભળવા અને સાંભળવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત માટે નિર્ણાયક હશે.”

૪૩. અમારે અમારા લાભ માટે ક્ષારકા પ્રોજેક્ટ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સુપ્રિટેન્ડિંગ એન્જિનિયર, કરનાલ, પીડબ્લ્યુડી (બી એન્ડ આર), હરિયાણા (ઓ. એમ. પી. (કોમ) નંબર ૪૨૦/૨૦૧૭, ૧૦મી મે, ૨૦૧૮ના રોજ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો) ના કેસમાં આપવામાં આવેલા વિષય પર દિલ્હી હાઈકોર્ટનો ખૂબ જ વિસ્તૃત નિર્ણય લેવો પડશે, જેમાં નીચેનાનું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

“ ૨૦.૧ જો કે, પક્ષકારો વચ્ચે સામાન્ય આધાર છે કે મધ્યસ્થીની કાર્યવાહી દિલ્હી અને ચંદીગઢ બંનેમાં મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલના સભ્યોની સુવિધા અનુસાર હાથ ધરવામાં આવી હતી; જોકે બહુમતી દિલ્હીમાં યોજાઈ હતી.એવું કહેવામાં આવે તો, મારા મતે, એક અથવા બીજા શહેરમાં યોજાયેલી કાર્યવાહીની સંખ્યા, સંપૂર્ણ દ્રષ્ટિએ, એક અથવા બીજા શહેરને મધ્યસ્થતાની બેઠક તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ તે નક્કી કરવામાં સુસંગત પરિબળ નહીં હોય.

૨૦.૨ જોકે, રેકૉર્ડમાંથી જે બહાર આવ્યું છે તે એ છે કે ન તો પક્ષો ભૌગોલિક સ્થાનની વિરુદ્ધમાં અધિકારક્ષેત્રના સ્થળ/બેઠક માટે સંમત થયા હતા અને ન તો તે વતી મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. જોકે, આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલે પક્ષો અને તેમના સંબંધિત વકીલ સાથે પરામર્શ કરીને અને તેમની સુવિધા અનુસાર દિલ્હી અને ચંદીગઢ બંનેમાં આર્બિટ્રેશનની કાર્યવાહી હાથ ધરી હતી. તેથી, મારા મતે, મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહી મોટાભાગે દિલ્હીમાં થઈ હતી તે માત્ર હકીકત મને એવું માનવા માટે મજબૂર નહીં કરે કે મધ્યસ્થતાનું કેન્દ્ર નવી દિલ્હી હતું.

૨૦.૩ આ માટે ૧૯૯૬ના કાયદાની કલમ ૨૦ની જોગવાઈઓ ઉપદેશક અને સુવિધાજનક બંને છે. જ્યારે કલમ ૨૦ની પેટા-કલમ (૧) એ સ્વતંત્રતાને માન્યતા આપે છે કે પક્ષકારોએ તેમની પસંદગીનું અધિકારક્ષેત્ર નક્કી કરવું પડે છે, ત્યારે તે જ વિભાગની પેટા-કલમ (૨) મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલને આ સત્તા પ્રદાન કરે છે જ્યાં પક્ષો તે વતી સમજૂતી પર પહોંચવામાં નિષ્ફળ ગયા હોય. આ રીતે આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ પક્ષકારોની સુવિધા સહિત કેસના સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને આર્બિટ્રેશન કાર્યવાહી હાથ ધરવા માટે અધિકારક્ષેત્રનું સ્થાન નક્કી કરી શકે છે. બીજી બાજુ, કલમ ૨૦ની પેટા-કલમ (૩) આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલને અધિકારક્ષેત્ર સિવાયના સ્થળે એટલે કે મધ્યસ્થતાની બેઠક, સભ્યો વચ્ચે પરામર્શ,

સાક્ષીઓ, નિષ્ણાતો અથવા પક્ષકારોની સુનાવણી અથવા દસ્તાવેજો, માલ અથવા અન્ય મિલકતના નિરીક્ષણ જેવા વિવિધ કારણોસર મળવાની છૂટ આપે છે.જોકે, આ છૂટ આપવામાં આવી છે, જે તેનાથી વિપરીત સંમત થનારા પક્ષોને આધિન છે.આમ, કલમ ૨૦ની પેટા-કલમ (૩) સંપૂર્ણ રીતે લવાદના સ્થળ વિશે બોલે છે, જે આપેલ કિસ્સામાં, ન્યાયક્ષેત્રના સ્થળ અથવા લવાદના સ્થાનથી અલગ હોઈ શકે છે.

૨૦.૪ ન્યાયક્ષેત્રનું સ્થાન અથવા આર્બિટ્રેશનની બેઠક નક્કી કરવાથી પક્ષકારો માટે કોર્ટની ઓળખ સહિત પરિણામો આવે છે, જેની સામે એવોર્ડને પડકારવામાં આવી શકે છે, મારા મતે, આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલે એક રીતે અથવા અન્ય રીતે નિષ્કર્ષ કાઢતાં પહેલાં પક્ષકારોની વાતને ધ્યાનમાં લેવી પડશે જે ન્યાયક્ષેત્રનું સ્થાન અથવા આર્બિટ્રેશનનું સ્થાન હોવું જોઈએ.સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો, આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આર્બિટ્રેશનનું સ્થળ નક્કી કરવું એ ન્યાયક્ષેત્રનું સ્થાન અથવા આર્બિટ્રેશનનું સ્થાન નક્કી કરવા જેવું નહીં હોય.બાદમાં એક વિચારશીલ ઘટક હોવો જોઈએ જેમાં પક્ષોના વલણને ધ્યાનમાં લેવું સામેલ હશે.પક્ષોને આશ્ચર્યચકિત કરી શકાતા નથી અને કહેવામાં આવે છે કે આર્બિટ્રેશન માટે નિર્ધારિત સ્થળ અધિકારક્ષેત્રના સ્થળ અથવા આર્બિટ્રેશનના સ્થાનમાં રૂપાંતરિત થયું હતું.આર્બિટ્રેશનની કાર્યવાહી હાથ ધરવા માટે ભૌગોલિક સ્થાન નક્કી

કરવાની સરખામણી આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ન્યાયક્ષેત્ર અથવા આર્બિટ્રેશનની બેઠક નક્કી કરવા સાથે કરી શકાતી નથી.(જુઓ:મેસર્સ એચએલએલ લાઇફકેર લિમિટેડ વિરુદ્ધ મેસર્સ હેપ્પી ઇલેક્ટ્રિકલ્સમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો, OMP (COMM) ૧૭૩/૨૦૧૮, તારીખ ૧૧/૦૬/૨૦૧૮, ફરો ૧૩.૩ માં પસાર કરવામાં આવ્યા છે.

“ ૧૩.૩ તે સ્થિતિ હોવાથી, તે સ્પષ્ટ છે કે આ બાબતમાં પટના હાઇકોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર હશે કારણ કે કરાર પટના ખાતે કરવામાં આવ્યો હતો.બીજી બાજુ, ન તો પક્ષકારો કે ન તો આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલે આર્બિટ્રેશનની બેઠક નક્કી કરવાનો બોજ પોતાના પર લીધો અને તેથી, ઇન્ડસ મોબાઇલ ડિસ્ટ્રિબ્યુશન પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ચુકાદાના સંદર્ભમાં તે લક્ષણનો ઉપયોગ એવું સૂચવવા માટે કરી શકાયો ન હતો કે આ અદાલતને શીર્ષકવાળી અરજીને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર હતો.વિદ્વાન મધ્યસ્થીએ દિલ્હીને સ્થળ તરીકે નક્કી કર્યું તે હકીકત એ કહેવા જેવી નથી કે તેણે દિલ્હીને મધ્યસ્થતાની બેઠક તરીકે નિર્ધારિત કરી હતી.કારણ કે, મધ્યસ્થતાના સ્થળ અથવા બેઠકના નિર્ધારણ સાથે, ઘણા કાનૂની પરિણામો અનુસરવામાં આવે છે, જેમાં મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહીનું નિયમન કરતી અદાલતની ઓળખ સાથે સંબંધિત છે, (એસ.

આઈ. સી.; "આવા કાર્ય") મધ્યસ્થી પાસે પક્ષકારોના મંતવ્યને સમાવતી ચર્ચાનું એક તત્વ હોવું જરૂરી છે.

૨૦.૫ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ હાર્ડી એક્સપ્લોરેશન એન્ડ પ્રોડક્શન (ઇન્ડિયા) આઈ. એન. સી., ૨૦૧૮ એસ. સી. સી. ઓનલાઇન એસ. સી. ૧૬૪૦ મામલે સુપ્રીમ કોર્ટે કંઈક અંશે સમાન ઢ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે, જે નીચેના અવલોકનો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે:—

“૩૮. એ નોંધવું જોઈએ કે, "નિર્ધારણ" શબ્દ માટે સકારાત્મક કાર્ય કરવાની જરૂર છે.આ કેસમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સી. યુ. સિંઘ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવેલું એકમાત્ર પાસું એ છે કે મધ્યસ્થીએ કુઆલાલંપુરમાં બેઠક યોજી હતી અને ચુકાદા પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા.તે, અમારા માનવામાં આવેલા અભિપ્રાયમાં, નિશ્ચય સમાન નથી.કલમ સ્પષ્ટ છે.વિવિધ સ્થળોએ યોજાતી બેઠકો સ્થળ સાથે સંબંધિત હોય છે.તેને આર્બિટ્રેશનની બેઠક અથવા આર્બિટ્રેશનના સ્થળ સાથે સરખાવી શકાતું નથી, જેનો અર્થ રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ (I), (II), હાર્મની ઇનોવેશન શિપિંગ લિમિટેડ (સુપ્રા) અને રોજર શાશોઆ (સુપ્રા) માં અલગ છે.

૩૯. "નિર્ધારણ" શબ્દ સંદર્ભિત રીતે નક્કી થવો જોઈએ.જ્યારે "સ્થાન" પર સંમતિ થાય છે, ત્યારે તેને [એ] બેઠકનો દરજ્જો મળે છે, જેનો અર્થ થાય છે ન્યાયિક બેઠક.આપણે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે "સ્થાન" અને "બેઠક" શબ્દોનો ઉપયોગ એકબીજાના બદલે થાય છે.

જ્યારે માત્ર "સ્થળ" શબ્દનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે અથવા તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે અને અન્ય કોઈ શરત માન્ય કરવામાં આવતી નથી, ત્યારે તે "બેઠક" ની સમકક્ષ હોય છે અને તે અધિકારક્ષેત્રના પાસાને અંતિમ સ્વરૂપ આપે છે.પરંતુ જો પૂર્વવર્તી શરત "સ્થાન" શબ્દ સાથે જોડાયેલી હોય, તો ઉપરોક્ત શરત સંતોષવી પડશે જેથી સ્થળ [a] બેઠકની સમકક્ષ બની શકે.તાત્કાલિક કિસ્સામાં, કારણ કે ત્યાં બે અલગ અને વિરોધાસિત સવારો છે, તેમાંથી કોઈ એક સ્થળ બનવા માટે સંતુષ્ટ હોવું જોઈએ.દેખીતી રીતે, કોઈ સમજૂતી નથી.જ્યાં સુધી સંકલ્પની વાત છે, ત્યાં સુધી કોઈ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો નથી.અશોક લેઈલેન્ડ લિમિટેડ અને સ્ટેટ ઓફ ટી. એન. માં, કોર્ટે લૉ લેક્સિકનમાંથી "નિર્ધારણ" ની વ્યાખ્યા, અચ્ચર, પી. રામનાથની બીજી આવૃત્તિ અને બ્લેક લો

ડિક્શનરી, છઠ્ઠી આવૃત્તિને પુનઃઉત્પાદિત કરી છે.સંબંધિત ફક્રાઓ આ રીતે વાંચે છે:--

“નિર્ધારણ અથવા હુકમ.-- “નિર્ધારણ” અભિવ્યક્તિ અભિપ્રાયની અસરકારક અભિવ્યક્તિને સૂચવે છે જે કોઈ સત્તાધિકારી દ્વારા વિવાદ અથવા વિવાદને સમાપ્ત કરે છે જેને તે નિકાલ માટે માન્ય કાયદા હેઠળ રજૂ કરવામાં આવે છે.”હુકમ” શબ્દનો અર્થ પણ સમાન હોવો જોઈએ, સિવાય કે તેને વિવાદનો અંત લાવવા માટે કામ કરવાની જરૂર નથી.નિર્ધારણ અથવા આદેશ ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક હોવો જોઈએ.જસવંત સુગર મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ લક્ષ્મી ચંદ (ભારતનું બંધારણ, કલમ ૧૩૬).”

““નિર્ધારણ” એ અપીલના હેતુઓ માટે “અંતિમ ચુકાદો” છે જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટ કાર્યવાહીમાં પક્ષકારોના અધિકારોનો ચુકાદો પૂર્ણ કરે છે.થોમસ વાન ડાયકન સંયુક્ત સાહસ વિરુદ્ધ વેન ડાયકન.”

૨૦.૬ નોંધનીય છે કે, હાર્ડી એક્સપ્લોરેશન એન્ડ પ્રોડક્શનના કેસમાં માત્ર કુઆલાલમ્પુરમાં જ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી, પરંતુ

કુઆલાલમ્પુરમાં એવોર્ડ પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.આ કેસમાં ઉપરોક્ત પરિબળો હોવા છતાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે કુઆલા લામપુર મધ્યસ્થતાનું સ્થાન અથવા અધિકારક્ષેત્ર ન હતું.

૨૦.૭ હાર્ડી એક્સપ્લોરેશન એન્ડ પ્રોડક્શનના કેસમાં એનરકોન (ઇન્ડિયા) લિમિટેડમાં સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો પણ આ સિદ્ધાંતને સ્થાપિત કરે છે.એનરકોન (ઇન્ડિયા) લિમિટેડના કેસમાં, મુદ્દાની કલમ લંડનને સ્થળ તરીકે ઉલ્લેખ કરે છે.આમ, સર્વોચ્ચ અદાલતને તે નક્કી કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું કે તે કિસ્સામાં સ્થળને મધ્યસ્થતાની બેઠક સાથે સરખાવી શકાય કે કેમ.કોર્ટ, કરારમાં સમાવિષ્ટ સૂચકાંકોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, એ હકીકત સહિત કે પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે મધ્યસ્થતાની કાર્યવાહી માટે ૧૯૯૬ અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ થશે, તે નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે મધ્યસ્થતાનું સ્થાન ભારતમાં હશે, નહીં કે જ્યાં સ્થળ હતું એટલે કે લંડન.(જુઓ: ચુકાદાના ફકરા ૮૭ થી ૧૦૫).ખાસ કરીને, તાત્કાલિક કેસના સંદર્ભમાં, ફકરા ૧૦૩ થી ૧૦૫ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો, જે યોગ્ય છે તે પછીથી કાઢવામાં આવે છે:

“૧૦૩. લાગુ પડતા ત્રણેય કાયદાઓને ભારતીય કાયદા તરીકે પસંદ કર્યા પછી, અમારા માનવામાં આવતા અભિપ્રાયમાં, પક્ષકારોનો ઈરાદો લંડનમાં મધ્યસ્થતાનું સ્થાન નક્કી કરીને, અત્યંત જટિલતાની અપવાદરૂપે મુશ્કેલ પરિસ્થિતિ ઊભી કરવાનો ન હોત.

૧૦૪. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ડૉ. સિંઘવી દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતને સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ કે આ કિસ્સામાં, "સ્થળ" શબ્દને બેઠક તરીકે વાંચવો જોઈએ.

૧૦૫. અમે ડૉ. સિંઘવી દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતને પણ સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ કે આ કિસ્સામાં સ્થળને ભારતીય મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૨૦ (૩) માં જે રીતે દેખાય છે તેના વિરોધમાં કલમ ૨૦ (૧) માં જે રીતે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે રીતે સ્થળના સંદર્ભ તરીકે સમજવું જોઈએ. આવી રજૂઆત સ્વીકારી શકાતી નથી કારણ કે પક્ષો સંમત થયા છે કે ક્યુરિયલ કાયદો ભારતીય આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૮૬ હશે.””

૪૪. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે માનીએ છીએ કે નીચેની અદાલતે વિવાદિત આદેશ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી.

૪૫. પરિણામે, આ અરજી નિષ્ફળ જાય છે અને આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૪૬. અરજદાર માટે અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૩૪ લાગુ કરવાના હેતુસર કાયદા અનુસાર યોગ્ય મંચ સમક્ષ યોગ્ય કાનૂની પગલાં લેવા માટે તે ખુલ્લું રહેશે.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિશ્રી)

(વિરેશકુમાર બી. માયાની, ન્યાયમૂર્તિશ્રી)

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.